

MANUAL PËR VËZHGESIT AFATGJATË TË ZGJEDHJEVE

Pas Ditës së Vëzhgimit të Zgjedhjeve

Të drejtat e autorit janë të rezervuara. Përmbajtja e këtij botimi mund lirisht të kopjohet për qëllime edukuese dhe qëllime tjera jokomerciale, me kusht që riprodhimet e tilla të shoqërohen me një mirënjohje të OSBE/ODIHR si burimi i tyre.

Ky publikim është një përkthim i titullit të ODIHR-it "Manual për Vëzhguesit Afatgjatë të Zgjedhjeve", OSCE/ODIHR 2005, Azhurnuar dhe ribotuar 2007 përpunuar nga Misioni Vëzhgues i OSBE-së në Shkup.

Fotografitë u mundësuan nga Misioni Vëzhgues i OSBE-së në Shkup.

Misioni Vëzhgues i OSBE-së në Shkup
Ndërtesa QBE, Shkup
11 Oktomvri 25

osce.org/skopje

MANUAL PËR VËZHGESIT AFATGJATË TË ZGJEDHJEVE

Pas Ditës së Vëzhgimit të Zgjedhjeve

Përmbajtja

Parathënie	vii
Hyrje	ix
1. Informata për fillim të shpejtë për VAGJ	1
A. Një përshkrim i përgjithshëm i përgjegjësive të VAGJ	1
B. Orientimi dhe Informimi i shkurtër (brifingu)	2
C. Vendosja, Logjistika dhe Resurset Operative	2
D. Siguria	4
E. Kodi i Sjelljes për Vëzhguesit ODIHR	6
F. Udhëzime tjera të përgjithshme për VAGJ	6
2. Roli i VAGJ në vëzhgimin e zgjedhjeve	7
A. Kontaktimi	7
B. Administrimi i Zgjedhjeve	8
C. Ankesat dhe ankimi	9
D. Listat Votuese	10
E. Regjistrimi i kandidatëve	12
E. Fushata Zgjedhore	13
F. Mediumet	16
H. Gjinia	17
I. Minoritetet kombëtare	17
3. Raportimi	
4. Përgatitja për Vëzhguesit afatshkurtër (VASH)	23
A. Përgjegjësitë e Ekipit Bazë	24
B. Përgjegjësitë e VAGJ: Krijimi i një Plani Rajonal për vendosje	24
C. Përgjegjësitë e VAGJ: Informimi i VASH	27
D. Përgjegjësitë e VAGJ: Raportimi i VASH	28
E. Përgjegjësitë e VAGJ: Vendosja e VASH	29
F. Përgjegjësitë e VAGJ: rekrutimi i Stafit për VASH	29
G. Përgjegjësitë e VAGJ: bashkërendimi i VAGJ në ditën e zgjedhjeve	30
H. Përgjegjësitë E VAGJ: VASH të rekrutuar parlamentarisht dhe lokalisht	31
5. Administrata dhe Financat	33
6. Roli i VAGJ në mbylljen e misionit	35
A. Aktivitetet pasuese dhe takimet e lamtumirës	35
B. Mbyllje administrative e misionit	35

Shtojcat	37
Shtojca A: Listë kontrolluese për detyrat dhe përgjegjësitë kryesore të VAGJ	38
Shtojca B: Listë kontrolluese për gjërat që VAGJ duhet ti përgadis in për VASH	40
Shtojca C: Pika të sugjeruara për kontrollim të Komisioneve Zgjedhore	42
Shtojca D: Pika të sugjeruara për kontrollim të regjistrimit të votuesve	44
Shtojca E: Pika të sugjeruara për kontrollim të Partive politike dhe kandidatëve	45
Shtojca F: Pika të sugjeruara për kontrollim të OJQëve dhe vëzhguesve vendas	47
Shtojca G: Pika të sugjeruara për kontrollim të Mediave	49
Shtojca H: Udhëzime për ballafaqim me mediat	51
Shtojca I: Formular i sugjeruar për raport javor të VAGJ	53
Shtojca J: Formular i sugjeruar për raport të shpejtë të VAGJ	55
Shtojca K: Formular i sugjeruar për raportimin e rasteve për VAGJ	56
Shtojca L: Formular i sugjeruar për raportin përfundimtar të VAGJ	58
Shtojca M: Formular i vauçerit për pagesë	60
Shtojca N: Zotimet specifike lidhur me zgjedhjet të përfshira në Dokumentin e Kopenhagës të OSBE-së të vitit 1990	61
Rreth Zyrës të OSBE-së për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut	63

Manual për Vëzhguesit afatgjatë, Parathënie

Zyra për Institucione Demokratike dhe Të Drejtave të Njeriut (ODIHR) me qendër në Varshavë është institucioni kryesorë i OSBE-së për promovim dhe mbrojtje të drejtave të njeriut, demokracisë, dhe sundimit të ligjit. Një element kyç i mandatit të ODIHR-it është mbrojtja e zgjedhjeve demokratike. Për këtë shkak, kjo zyrë ka zhvilluar një sërë programesh në lidhje me zgjedhjet dhe në dekadën e fundit është bërë një agjenci kryesore për vëzhgim të zgjedhjeve në rajon. Zgjedhjet nuk janë ngjarje një ditore. Është e rëndësishë së veçantë që misioni i vëzhgimit të zgjedhjeve ti merë parasysh të gjitha elementet që i prodhon procesi zgjedhorë demokratik: një administratë neutrale; regjistrim efikas i votuesve dhe kandidatëve; një fushatë elektorale që do ketë qasje të barabartë në media dhe që ka liri të plotë të shprehurit, liri të bashkohet, liri të tubimit; një ditë të besueshme të procesit zgjedhorë që u lejon të gjithë atyre më të drejtë vote të votojnë pa pengesa dhe pa asnjë formë të frikësimit; një numërim të shpejtë, në kohë; dhe një proces të lirë të ankimit. Të gjitha këto çështje janë në fokus të kujdesit për Vëzhguesit afatgjatë.

Ky doracak për vëzhgues afatgjatë e plotëson Doracakun e ODIHR për Vëzhgimin e Zgjedhjeve, tani në botimin e saj të pestë. Ajo ka qenë prodhuar

për të lehtësuar rolin e veçantë të një vëzhguesi afatgjatë (VAGJ) brenda kontekstit të një misioni vëzhgues të zgjedhjeve të ODIHR-it. VAGJ luajnë një rol unik në misione të tilla, dhe objektivi i tyre është i dyfishtë. Ata duhet të mbledhin, analizojnë, dhe të raportojnë informata lidhur zgjedhjet dhe fakte nga rajoni i tyre përkatës, dhe ata duhet të përgatisin terren për vendosjen e vëzhguesve afat shkurtër (VASH). Një VASH është vendosur për një periudhë të kufizuar kohe, dhe prandaj puna e VAGJ është vendimtar në maksimizimin e kontributit VASH, duke siguruar një informacion të plotë, debriefing, dhe përkrahjen e nevojshme logjistike. Roli i një VAGJ prandaj kërkon një rrjetë të gjerë të aftësive analitike dhe organizative. VAGJ kanë edhe një përgjegjësi të rëndësishme: ato përfaqësojnë misionin e vëzhgimit të zgjedhjeve të ODIHR-it në rajonet, dhe, si të tillë, ata shërbejnë si ambasadorët e OSBE-së anembanë. Për këtë arsye është thelbësore që VAGJ ti kryejnë punët me përgjegjësinë më të lartë dhe me standardet më të larta profesionale, dhe saktësisht t'u përmbahen Kodit të Sjelljes së Vëzhguesit. Roli VAGJ është vendimtar për të siguruar një vlerësim të besueshëm, objektiv dhe profesional të zgjedhjeve. Puna e një VAGJ është e vështirë, por është edhe një lloj pasurimin. Puna e një VAGJ mundëson

kapjen e realitetit të një procesi zgjedhor si ai shpaloset në nivel lokal, dhe të jetë dëshmitarë i kualitetit të veçantë të ambientit para-zgjedhore brenda një harku të caktuar kohor. Kjo kërkon një nivel të lartë të përkushtimit të asaj detyre. Ju uroj sukses të gjithë VAGJ në kryerjen

e detyrave të tyre dhe falënderoj ata për angazhimin e tyre. Unë shpresoj se ky doracak do të lehtësojë punën e tyre dhe ndihmojë ata të mbajë nivelin e lartë të profesionalizmit për të cilën ODIHR-i është i njohur në fushën e vëzhgimit të zgjedhjeve.

Ambasadori Christian Strohal
Drejtori i ODIHR-it

Hyrje

Ky manual u mundëson (VAGJ) një pasqyrë të rolit të tyre, detyrat dhe përgjegjësitë në kontekstin specifik të vëzhgimit të zgjedhjeve të kryera nga Zyra e OSBE-së për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR). ODIHR-i është institucion i OSBE-së me mandat për të raportuar mbi pajtueshmërinë e Shtetit pjesëmarrjes në zotimet e OSBE-së që kanë të bëjnë me zgjedhjet, dhe për t'i ndihmuar ata të përmbushin angazhimet e tyre në këtë drejtim.

Dokumenti i Kopenhagës i OSBE-së i vitit 1990 ishte marrëveshja e parë politike në mes shteteve për të institucionalizuar vëzhgimin e zgjedhjeve duke u bërë një thirrje të përhershme për të vëzhguar procedurat zgjedhore të njëri-tjetrit. Mandati i ODIHR për vëzhgimin e zgjedhjeve rrjedh nga paragrafi 8 i Dokumentit të Kopenhagës, dhe është konfirmuar nga Karta e Parisit për një Evropë të Re të vitit 1990, Dokumenti i katërt Takimi i Këshillit të KSBE (Romë)1993, Budapest 1994 Samiti i Dokumentit , dhe 1999 Dokumenti i Samitit të Stambollit (Karta Evropiane e Sigurisë). Duke pranuar se procesi zgjedhor është më shumë se një-ditore, Samiti i Budapestit i vitit 1994 vendosi që ODIHR-it duhet të “luajë një rol më të zgjeruar në monitorimin e zgjedhjeve para, gjatë dhe pas zgjedhjeve”.

Në këtë kontekst, Vendimi i Samitit të Budapestit gjithashtu ngarkoi ODIHR-in të sajohet një doracak për të përmirësuar vëzhgimin e zgjedhjeve, përgatitjet dhe procedurat e monitorimit. Rezultati ishte Doracaku për Vëzhgimin e Zgjedhjeve i ODIHR-it për herë të parë e prezantuar në vitin 1996 - e cila përshkruan një metodologji gjithëpërfshirëse për vëzhgimin afat-gjatë të zgjedhjeve, dhe e cila ka përcaktuar qasjet e OSBE-së për të këtë veprimtari për më shumë se një dekadë. Kjo metodologji ka i lejuar ODIHR-it për të lëvizur përtej vlerësimeve të zgjedhjeve jo të përfunduara të fillimit të viteve 1990 që u karakterizuan shpesh nga deklaratat impresioniste të fokusuar gati ekskluzivisht në ditën e zgjedhjeve.

ODIHR është tani në gjendje të përshtatet me ndërlikueshmërinë e procesit zgjedhor me një qasje të qëndrueshme, të strukturuar, dhe multidimensionale të vëzhgimit që mbulon të gjitha elementet kryesore. Vëzhgimi afatgjatë është vendimtar në këtë metodologji. Prandaj, raportimit VAGJ mbulon efektivitetin dhe paanshmërinë e administratës zgjedhore, zbatimin e ligjit zgjedhor dhe rregulloreve, natyrën e fushatës, dhe mbrojtjen e të drejtave të rëndësishme civile dhe politike. Prania e VAGJ lejon një vëzhgim tërësor para dhe menjëherë pas periudhave zgjedhore, dhe VAGJ luan një rol të rëndësishëm në mundësimin e ODIHR-it për

ta shoqëruar dhe raportuar mbi procesin zgjedhor në tërësi. Vëzhgimi i zgjedhjeve nga ODIHR-i, është i orientuar nga procesi, dhe është i interesuar vetëm në rezultatet e zgjedhjeve në atë shkallë që ata të raportohen me ndershmëri, me saktësi, transparente, dhe në kohën e duhur.

Derisa vëzhguesit afatshkurtër (VASH) janë burime kryesore të misionit për vëzhgimin dhe vlerësimin e procedurave në ditën e zgjedhjeve, roli VAGJ është thelbësor për të siguruar që Vëzhgimit i Ditës së Zgjedhjeve të jetë efektive. Në ditën e zgjedhjeve, vëzhguesit afat shkurtë (VASH) janë vendosur në të gjithë vendin dhe plotësojnë formularë në çdo qendër të votimit dhe numërimin të votave që ata i vizitojnë, duke kontribuar kështu në një profil statistikor të përfaqësuesit të aktiviteteve në vendvotimet në të gjithë vendin. VAGJ kanë një përgjegjësi të

konsiderueshme për të mbështetur këto aktivitete përmes planifikimit të mbërritjes, informimit, vendosjes rajonale, dhe informimit të VASH. Kurdo që ODIHR-i bën vendosjen e një misioni të vëzhgimit të zgjedhjeve, secili nga 56 shtetet pjesëmarrëse - me përjashtim të vendit mikpritës - është ftuar të kontribuojë me VAGJ dhe VASH. Si VAGJ, kërkesat e ODIHR-it janë që të delegohen persona me përvojë në administrimin e zgjedhjeve, ekspertizë në zgjedhje dhe ekspertizë ligjore, dhe / ose përvojë krahasuese të vëzhgimit. VAGJ duhet të jenë në gjendje të bëjnë analiza të pavarura, dhe ruajnë marrëdhëniet objektive gjatë një periudhë të zgjatë me autoritetet komunale apo rajonale, zyrtarët e zgjedhjeve, përfaqësuesit e partive politike dhe kandidatëve, si dhe organizatat përkatëse jo qeveritare. VAGJ kryejnë detyrat e tyre nën mbikëqyrjen e kreut të misionit të vëzhgimit të zgjedhjeve¹ (MVZ), i cili emërohet nga Drejtori i ODIHR-it. Kreu i misionit i merr përgjegjësitë për punën e përditshme të MVZ, në bashkëpunim të ngushtë me Departamentin e Zgjedhjeve të ODIHR. Kreu i Departamentit të Zgjedhjeve e paraqet Drejtorin në të gjitha çështjet elektorale. Këshilltari i Zgjedhjeve të ODIHR i ngarkuar me përgjegjësi për vëzhgimin e zgjedhjeve të veçanta shërben si ndërlidhje në mes të MVZ dhe ODIHR-it në Varshavë.

Përveç kreut të misionit, ekipi kryesorë i një misioni të vëzhgimit zgjedhor përbëhet nga:

zëvendëskryetari, analisti zgjedhor, analisti politik, analisti ligjor, analist i medimeve, analist statistikor, eksperti i logjistikës, zyrtari i financave, zyrtari ndërlidhës parlamentare, bashkëkoordinatori VAGJ, dhe ekspert i sigurisë. Herë pas here, ekipi kryesor mund të

¹ Kreu i misionit vëzhgues të zgjedhjeve të ODIHR-it, të përmendura në këtë dokument si kreu i misionit, nuk duhet të ngatërrohet me krerët e një pranie të OSBE-së, të cilat veprojnë sipas mandateve të tyre përkatëse të veçanta.

përbëhet nga dy analistë të tjerë të cilët kryejnë analiza të fokusuar në çështjet e lidhura me gjininë dhe pakicat kombëtare. Ekipi kryesorë ndërlihet me autoritetet qendrore të vendit nikoqir, dhe mban një perspektivë të përgjithshme të situatës në nivel kombëtar. Ajo gjithashtu ndërlihet me përfaqësues të Asamblesë Parlamentare të OSBE-së dhe vëzhguesve të tjera parlamentare që vëzhgojnë rregullisht brenda kuadrit të vëzhgimit të zgjedhjeve të ODIHR-it për të formuar një mision ndërkombëtar të zgjedhjeve².

VAGJ-të shërbejnë si pika kryesore e kontaktit për të gjithë vëzhguesit afatshkurtër (VASH) të vendosur një herë në këtë fushë, duke përfshirë vëzhgues parlamentar, dhe që ato ofrojnë informime lokale për të vendosur përpjekje për vëzhgim brenda një konteksti rajonal / vendor. Bashkë-koordinatori VAGJ është personi kryesor kontaktues për VAGJ dhe jep udhëzime, ndihmë dhe këshilla. Analistë përkatës në ekipin bazë mund të këshillojnë VAGJ për çështje specifike për të qenë në rrjedhë me ngjarjet në nivel kombëtar.

Metodologjia e Vëzhgimit të zgjedhjeve të ODIHR-it spikat punën kolektive, më tepër se individuale, sa i përket informatave në teren. Vendosja e VAGJ në ekipe shumëkombëshe të dy, zakonisht deri në gjashtë javë përpara ditës së zgjedhjeve, krijon një prani të gjerë rajonale për MVZ gjatë gjithë procesit zgjedhor. Raportet e VAGJ sigurojnë që MVZ është në gjendje për të marrë në konsideratë tendencat dhe zhvillimet nëpër rajone

të ndryshme të një vendi ashtu si ajo e formulon vlerësimin e përgjithshëm të një procesi zgjedhor.

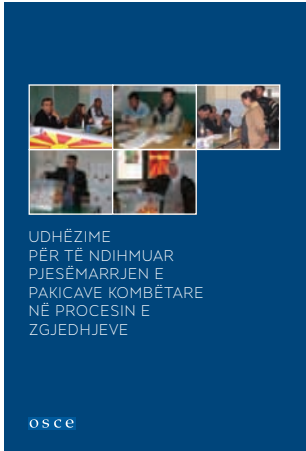
Ndërsa duke shërbyer si një VAGJ është e dobishme, ajo është gjithashtu një përvojë sfiduese që kërkon përkushtim dhe këmbëngulje. VAGJ duhet të kryejnë detyrat e tyre me shkallën më të lartë të objektivitetit dhe profesionalizmit. Ata duhet të jenë në gjendje për të vepruar me një shkallë të konsiderueshme të fleksibilitetit dhe iniciativave brenda një kornize të përgjithshme të përcaktuara nga MVZ. VAGJ u kërkohet të raportojnë rregullisht për kreun e misionit nëpërmjet bashkëpunimit VAGJ-koordinatori. VAGJ mund të përballlet me kushte të vështira të jetesës dhe kushteve të punës. Çdo ekip VAGJ do të mbështetet nga një përkthyes dhe një shofer. Si përfaqësues të MVZ në këtë fushë, VAGJ mund të marrin pyetje nga mediumet lokale.

Ndërsa kreu i misionit ose përfaqësuesi i tij janë të vetmit anëtarë të MVZ të autorizuar për të komentuar mbi procesin zgjedhor apo thelbin e situatës në terren, VAGJ mund të ofrojnë informata të përgjithshme rreth rolit të vëzhguesit.

Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së kanë bërë një koleksion të gjerë të angazhimeve për të mbështetur, mbrojtjen, dhe promovimin e qeverisjes demokratike dhe të drejtave të njeriut, me pjesën më të madhe në veçanti ato që lidhen me zgjedhjet të përfshira në dokumentin e Kopenhagës (paragrafët 6-8)³. Me qëllim që shtetet e OSBE-së të sjellin më afër

² ODIHR është e angazhuar për bashkëpunim me Asamblesë Parlamentare të OSBE-së, Asamblesë parlamentare të Këshillit të Evropës, Parlamentin Evropian, dhe, në rast nevojë me, Asamblesë Parlamentare e NATO-s, dhe grupime të tjera parlamentare që dëshirojnë të bashkohen me një vëzhgim ndërkombëtar të zgjedhjeve brenda kuadrit të metodologjisë së ODIHR-it për vëzhgimin e zgjedhjeve.

³ Një shumicë e shteteve pjesëmarrëse të OSBE-së janë gjithashtu anëtarë të Këshillit të Evropës dhe për këtë arsye janë të lidhur nga Konventa Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore. Përveç kësaj, shumica e shteteve pjesëmarrëse të OSBE-së e kanë ratifikuar Paktin Ndërkombëtar mbi të Drejtat Civile dhe Politike, të Kombeve të Bashkuara të drejtave të njeriut.

procesin e tyre elektoral, në përputhje me angazhimet e OSBE-së, metodologjia e ODIHR-it për vëzhgimin e zgjedhjeve u ofron shteteve pjesëmarrëse rekomandime konstruktive dhe autoritative të bazuara në fakte të rregulluara mirë. Të dhënat që ofrojnë VAGJ në raportet e tyre shërbejnë si një element i rëndësishëm në zhvillimin e rekomandimeve që do tu ndihmojë shteteve pjesëmarrëse të OSBE-së ti përmbushin detyrimet e tyre.

Ky manual për VAGJ plotëson Manualin për Vëzhgimin e Zgjedhjeve të ODIHR-it, i cila tani është në numrin e tij të pestë (2005) dhe është në dispozicion në tetë gjuhë⁴. Ky manual përfshin një sërë situatash që mund të lindin në këtë fushë, nga roli i VAGJ në procesin e vëzhgimit të përgjithshëm për çështjet administrative, logjistike dhe të sigurisë. Publikime⁵ të tjera të ODIHR-it të cilat ofrojnë udhëzime të hollësishme dhe të specializuara për anëtarët e misioneve të vëzhgimit të zgjedhjeve përfshijnë⁶:

Udhëzime për Analizat e Mediemeve Gjatë Misioneve të Vëzhgimit të Zgjedhjeve (2007), Doracak për monitorimin e pjesëmarrjes së grave në zgjedhje (2004); Udhëzues për Rishikimin e Kornizës Ligjore për Zgjedhje (2001); Udhëzime për të ndihmuar Pjesëmarrjen e Pakicave Kombëtare në Procesin e Zgjedhjeve (2001) dhe zgjidhjen e mosmarrëveshjeve të Zgjedhjeve në terrenin e OSBE-së në Zonën: Drejt një Standard të Kontesteve të Sistemit të Monitorimit të Zgjedhjeve (2000).

⁴ Shqip, anglisht, frëngjisht, gjeorgjiane, rumanisht, rusisht, serbisht, dhe ukrainas.

⁵ Të gjitha këto botime janë në dispozicion në faqen e internetit të ODIHR-it (www.osce.org / ODIHR). Kopje të printuar mund të porositen duke dërguar një e-mail në: publications@odhr.pl.

⁶ Informacione të tjera të veçanta dhe analizat janë në dispozicion në dokumentet e titulluara "Angazhimet dhe Standardet Ndërkombëtare mbi të drejtën për zgjedhjet demokratike: Një Udhëzues Praktik për zgjedhjet Demokratike të praktikave më të mira "dhe" Zotimet ekzistuese për Zgjedhje Demokratike në Shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së: Një Raporti i Progresit " në dispozicion në www.osce.org / ODIHR).

1

Informata për fillim të shpejtë për VAGJ

Ky kapitull ofron një pasqyrë të informatave të rëndësishme për VAGJ. Ai përcakton detyrat e tyre kryesore, shpjegon se çfarë ata duhet të presin që pas mbërritjes së tyre në vend, jep disa udhëzime të përgjithshme se si të veprojnë, dhe përcakton rregullat themelore të sjelljes me të cilën ata do të jenë të lidhura. Kapitujt e mëvonshëm japin hollësi mbi këto çështje dhe japin informacione më specifike për ti udhëhequr VAGJ në punën e tyre. VAGJ duhet të konsultohen me bashkë-koordinatorin e VAGJ kur kanë dyshim apo nevojë për këshilla.

A. Një përshkrim i përgjithshëm i përgjegjësisë të VAGJ

Gjatë një MVZ, nga VAGJ normalisht do të pritët ti përmbush detyrat e mëposhtme⁷:

- ▶ Vëzhgojë, të vlerësojë dhe raportojë për efektivitetin dhe paanshmërinë e administratës zgjedhore gjatë periudhës para-zgjedhore, në ditën e zgjedhjeve dhe në ditët pas zgjedhjeve;
- ▶ Vëzhgojë, të vlerësojë dhe raportojë mbi gjendjen politike para-zgjedhore dhe të gjitha aspektet e fushatës zgjedhore, duke përfshirë respektin për të drejtat civile dhe politike dhe masën në të cilën procesi zgjedhor është i lirë nga frika;
- ▶ Të respektojë, të vlerësojë dhe raportojë për trajtimin e ankesave dhe ankimeve zgjedhore;
- ▶ Vëzhgojë, të vlerësojë dhe raportojë për çështje tjera të lidhura me zgjedhjet, si pjesëmarrja e grave, përfshirjen e pakicave kombëtare, dhe qasjen për votuesit me aftësi të kufizuara;

---

⁷ Listat kontrolluese të detyrave kryesore mund të gjenden në shtojcat A dhe B. VAGJ mund të jetë e nevojshme për të kryer një shumëllojshmëri e detyrave të tjera, varësisht nga kërkesat e një MVZ të veçantë.

- ▶ Përgatitja e një plani lokal për vendosjen e VASH që do të shërbejnë në rajonin e tyre të përgjegjësishë;
- ▶ Të bëjë përgatitje logjistike për vendosjen e VASH në rajonet e tyre;
- ▶ Mundësoni një informim të shkurtër politik dhe elektoral të VASH; dhe
- ▶ Menaxhoni resurset materiale financiare dhe njerëzore me efikasitet dhe në përputhshmëri me procedurat dhe rregulloret e ODIHR-it.

B. Orientimi dhe Informimi i shkurtër (brifingu)

- ▶ Pas mbërritjes në vend, VAGJ do të kalojë një apo dy ditë në kryeqytet në selinë e MVZ-së para se të vendosen në rajonin e tyre. Gjatë kësaj periudhe, ata do të:
- ▶ Takohen me ekipin kryesorë dhe VAGJ të tjera;
- ▶ Do të njoftohen me VAGJ partnerin e tyre dhe të mësojnë rreth rajonit të tyre të caktuar;
- ▶ Njoftohen me planin e punës së MVZ-së, prioritetet dhe orarin;
- ▶ Të marrin një informacion të plotë në kontekstin e përgjithshëm të zgjedhjeve, kuadrit ligjor, sistemin zgjedhor, përkatësisë politike, mediumet, dhe të pakicave dhe çështjeve gjinore;
- ▶ Të marrin një paketë me informacion shtesë dhe sfond dokumente; të udhëzuar në lidhje me raportimin dhe detyrat administrative për të cilat VAGJ janë përgjegjës;
- ▶ Marrë fondet operative dhe pajisjet; dhe
- ▶ Tu jepet një brifing mbi sigurinë

VAGJ do të vendosen nëpër rajonet e tyre pas informimit të tyre në kryeqytet. Stafi në selinë e MVZ-së do të rezervojë strehim të përkohshëm për VAGJ në rajonet e tyre përkatëse dhe të bëjë rregullimin për udhëtimin e tyre. Marrëveshjet e veçanta ndryshojnë mes MVZ, por VAGJ do të informohet në përputhje me rrethanat.

C. Vendosja, Logjistika dhe Resurset Operative

MVZ do të rregullojë një dokument akreditim për çdo VAGJ nga qeveria nikoqire.

Kurdo që të jetë e mundur, akreditimi do të mundësohet për VAGJ para se ata të jenë të vendosur në rajonet e tyre. MVZ, zakonisht, u japin karta biznesi VAGJ-ëve.

VAGJ janë caktuar të punojnë në ekipe nga dy, dhe, si rregull i përgjithshëm, çdo ekip VAGJ është i përbërë nga shtetas nga shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së. Ku është e mundur, ekipet e VAGJ do të përbëhen nga një burrë dhe një grua. Qartë, për ekipet e VAGJ për të punuar në mënyrë efektive, partnerët duhet të zhvillojnë një marrëdhënie profesionale. Vështirësitë duhet të raportohen te koordinatori i VAGJ-it në kohën e duhur. Buxhetet e MVZ nuk përfshijnë fonde për hapësirë për zyra për VAGJ. VAGJ duhet të punojnë në ambientet e tyre. VAGJ prandaj duhet të zgjidhin strehimin që mund të shërbejë edhe si një zyrë për veten dhe stafin e tyre, dhe si një vend për të mbajtur mbledhje. Ekipet e VAGJ shpesh janë të prirë të jetojnë në strehim me një hapësirë të përbashkët që mund të përdoret për një zyrë; kjo, megjithatë, është një zgjidhje individuale. Çdo ekipi të VAGJ në përgjithësi i jepet një kompjuter laptop dhe një telefon celular. Nëse VAGJ-ëve u duket më e përshtat-

shme për të sjellë telefonat e tyre celularë dhe kompjuterët laptop ata mund ta bëjnë këtë. Megjithatë, ata duhet ta sigurojnë pajisjen e tyre personale, MVZ nuk mund të paguajë për asnjë dëmtim, apo të humbje të pajisjeve personale.

MVZ do të identifikojë një përkthyes dhe punësojë atë në një kontratë me afat të shkurtër (kjo do të jetë deri sa çdo ekip të vendosë nëse do të zgjasë kontratën apo për të punësuar dikë tjetër). Vëzhgimi zgjedhor varet nga një grup i gjerë i aftësive profesionale, dhe derisa aftësitë e gjuhës janë të dobishme dhe të theksuara, një numri të vëzhguesve nuk do të flasin gjuhën përkatëse të vendit nikoqir.

Përkthyesi duhet të ketë njohuri të mira të gjuhës angleze dhe duhet të ketë shkathësi ndër-personale dhe aftësitë të nevojshme për të përfaqësuar VAGJ në takime në një mënyrë profesionale. Përkthyesi gjithashtu i shërben ekipit të VAGJ si asistent i tyre lokal, dhe do të ishte ideale të ketë një njohuri të mirë të përgjithshme të zonës dhe mjedisit të përgjithshëm politik. Përkthyesit duhet të jenë në dispozicion gjatë gjithë periudhës kohore që kërkohet dhe duhet të jenë të gatshëm të punojnë me orë të gjata kur është e nevojshme. Kjo është e dobishme në qoftë se përkthyesi ka aftësinë për të përkthyer materiale të shkruara dhe di punën në kompjuter në anglisht dhe në gjuhën vendase.

MVZ gjithashtu do të organizojë një shofer për çdo ekip VAGJ në një kontratë me afat të shkurtër (kjo do të varet nga çdo ekip të zgjasë kontratën me qira apo të angazhojë dikë tjetër). Shoferët VAGJ pritet të përdorin makinat e tyre. Është e rëndësishme të vlerësohet jo vetëm përvoja, serioziteti, dhe kompetenca shoferit, por edhe të vlerësojë gjendjen e përgjithshme, besueshmërinë, dhe kara-

teristikat e sigurisë së automjetit. VAGJ duhet të sigurojnë që shoferi i tyre ka një licencë dhe të sigurimit. Paga që i jepet shoferit përfshin përdorimin e automjetit. Shoferët do të paguhet për karburant. Është gjithashtu e dobishme për shoferët të kenë disa njohuri të gjuhës angleze dhe një telefon celular. Duhet të theksohet se edhe shoferi edhe përkthyesi duhet të sillen në një mënyrë objektive dhe neutrale. Vëzhgimi i zgjedhjeve është një aktivitet i paanshëm. Derisa stafi ndihmës që kontraktohet, ka të drejtë plotësisht për mendimet e tyre private, ato nuk duhet të identifikohen me ndonjë parti politike apo kandidat gjatë ndihmës së tyre në misionin e vëzhgimit.

VAGJ janë të pajisur me fonde për të mbuluar shpenzimet e tyre operative. Shpenzimet e autorizuara në përgjithësi përfshijnë pagat për një përkthyes dhe shofer, furnizime zyre, shpenzimet zyrtare të telekomunikacionit, si dhe pagesa të tjera të miratuara paraprakisht nga zyrtari i financave në selinë e misionit⁹. Çdo VAGJ mbulon shpenzimet e tij ose të saj për strehim, ushqim, nga fondet e ofruara

⁹ Detaje për menaxhim me financat mund të gjeni në kapitullin 5

nga qeveritë e tyre. MVZ do të mbulojnë vetëm shpenzimet shtesë për në vendin e udhëtimit dhe akomodimit për VAGJ kur ata janë të udhëzuar për të marrë pjesë në briefing të përkohshëm në kryeqytet, ose kur një qëndrim gjatë natës është i nevojshëm për të mbuluar zonat e largëta brenda rajoneve të tyre. Shpenzimet për qëndrime brenda natës duhet të jenë miratuar më parë.

Është e dobishme për VAGJ të njoh nga afër veten me kontratat që i ndihmojnë ato.. VAGJ janë përgjegjës për të siguruar që orarin dhe kilometrazhin marrë nga ndihmësit e tyre raportohen saktë, dhe, nga ana tjetër, se çdo punë jashtë orarit ose angazhim të paparashikuar të punës kompensohet me saktësi.

D Siguria

ODIHR i kushton rëndësi më të lartë për sigurinë dhe sigurinë e personelit të saj. VAGJ dhe ndihmësit e tyre nuk duhet të marrin rreziqe të panevojshme, dhe duhet të shmangin çdo ngjarje në të cilën ato mund të jenë kapur në dhunë ose çrregullim publik. MVZ do të këshillojë VAGJ rreth situatës së sigurisë së përgjithshme në vend dhe çdo kërcënim i veçantë që mund të paraqitet. Vëzhgimi i zgjedhjeve është një aktivitet civil. Megjithatë, kjo është e mundshme për vëzhgim të zgjedhjeve të mbajtura në situatat e pas-konfliktit në varësi nga krijimi i një mjedisi të sigurt në të cilën vëzhguesit dhe ekspertët e zgjedhjeve mund të operojnë, dhe nga krijimi i një mjedisi të sigurt për zhvillimin e procesit kuptimplotë të zgjedhjeve. Vlera e vëzhgimit të zgjedhjeve është mohuar në thelb nëse ajo është e kryer sipas rregullave të rrepta të sigurisë, duke përfshirë nën roje të armatosura.

VAGJ duhet të ushtrojnë të njëjtat masa të sigurisë sikur të ishin në shtëpi ose në ndonjë vend tjetër, përveç në një situatë potencialisht të paqëndrueshme apo situatës së pas konfliktit. Megjithatë, ata duhet të kenë parasysh se situata e sigurisë mund të ndryshojë, veçanërisht në një atmosferë të tensionuar zgjedhore, dhe ata duhet të ndjekin udhëzimet e sigurimit të lëshuar nga selia MVZ.

Në përgjithësi, VAGJ duhet:

- ▶ Ta informojë menjëherë selinë e tyre për detajet e kontaktit e çdo ndryshimi të mundshëm të tyre;
- ▶ Të jetë në kontakt të drejtpërdrejtë me bashkë-koordinatorin e VAGJ të paktën dy herë në javë ose ashtu si është udhëzuar;
- ▶ Të sigurohet se partneri i tyre e di ku ata janë;
- ▶ Të mbajnë pasaportën e tyre dhe dokumentin e akreditimit me ta në çdo kohë, mbaj numrat e kontaktit të personelit, selinë dhe numrin e shërbimeve lokale emergjente në çdo kohë, dhe ata duhet të dinë ku të gjejnë spitalet lokale dhe policinë;
- ▶ Sigurohuni që personeli i selisë është në dijeni për ndonjë problem mjekësor ata mund të kenë në rast të ndonjë urgjence;
- ▶ Përgatitja e një itinerari të vizitave në zonat larg nga baza e tyre, të japë një kopje të dhënave në seli, dhe për të marrë miratimin paraprak të çdo qëndrimi brenda natës;
- ▶ Gjithmonë të jetë i matur në lidhje me bartjen e parave, përdorni vetëm zyrat për këmbim zyrtarë;
- ▶ Tregojë maturi në përzgjedhjen e aktiviteteve sociale, dhe sjellje profesionale në çdo kohë;

Bëj një vizitë kurtuazi te shefi i policisë lokale për ta informuar atë mbi praninë e VAGJ dhe aktivitetet e përgjithshme, dhe të mbërritjes së afërt të VASH, pasi kjo mund të dëshmohet jashtëzakonisht e dobishme nëse do të kishte nevojë të kontaktonin policinë në fazë të mëvonshme.

Një nga rreziqet më të mëdha me të cilat VAGJ mund të ballafaqohen do të jetë në rrugë. Kushtet e rrugëve në shumë vende mund të jenë të dobëta, veça-

nërisht në zonat periferike. Lëvizja gjatë natës kërkon kujdes të veçantë dhe nuk mund të ishte e këshillueshme. Është përgjegjësi e secilit VAGJ për të siguruar që shoferi i tij ose të saj gjithmonë e drejton makinën në mënyrë të sigurt dhe i bindet ligjeve lokale dhe kufijve të shpejtësisë. Politika OSBE-së është për të gjithë shoferët dhe udhëtarët që të bartin rripa dhe kanë dritat e makinave të ndezura në çdo kohë. Goma dimri dhe/ose zinxhirë duhet të jenë në dispozicion sipas nevojës.

KODI I SJELLJES PËR VËZHguesIT ODIHR-it

Vëzhguesit do të mbajnë paanshmëri të rreptë në kryerjen e detyrave të tyre dhe, në asnjë kohë, publikisht nuk do të shprehin apo shfaqin ndonjë paragjykim apo preferencë në lidhje me autoritetet kombëtare, partitë, kandidatët, ose në lidhje me asnjë çështje kontestuese me procesin zgjedhor.

Vëzhguesit do të kryejnë detyrat pa mos penguar askënd dhe nuk do të ndërhyjnë në procesin zgjedhor. Vëzhguesit mund të ngrenë çështje me zyrtarë të zgjedhjeve dhe t'ua sjellin në vëmendjen e tyre parregullsitë, por ata nuk duhet të japin udhëzime ose kundërshtojnë vendimet e tyre.

Vëzhguesit do të mbeten në detyrë gjatë tërë ditës së zgjedhjeve, duke përfshirë vëzhgimin e numërimit të votave dhe, nëse kërkohet do të mbeten ta vëzhgojnë edhe radhitjen e rezultatit përfundimtar.

Vëzhguesit do ti bazojnë të gjitha konkluzionet sipas vërejtjeve të tyre personale ose në fakte të qarta dhe bindëse ose provave.

Vëzhguesit nuk do të bëjnë ndonjë koment për mediumet për procesin zgjedhor apo për përmbajtjen e vëzhgimeve të tyre, dhe çdo koment për mediumet do të jetë i kufizuar në informacione të përgjithshme rreth misionit të vëzhgimit dhe rolit të vëzhguesit.

Vëzhguesit nuk do të marrin asnjë rrezik të panevojshëm. Siguria personale e çdo vëzhguesi i tejkalon të gjitha konsideratat tjera.

Vëzhguesi do ti mbajë me vete dokumentet e identifikimit të lëshuara nga shteti nikoqir dhe do të identifikojë veten para autoriteteve sipas kërkesës.

Vëzhguesit do tu binden të gjitha ligjeve dhe rregullave kombëtare.

Vëzhguesit do të shfaqin nivele më të larta të gjykimit personale dhe sjellje profesionale gjatë gjithë kohës.

Vëzhguesit do ti ndjekin të gjitha brifingjet sa herë që kërkohet nga misionit dhe respektojnë planin e vendosjes dhe të gjitha udhëzimet e tjera të parashikuara nga OSBE / ODIHR Misioni i Vëzhgimit të Zgjedhjeve.

E. Kodi i Sjelljes për Vëzhguesit ODIHR

Nga gjithë vëzhguesit kërkohet që tu përmbahen Kodit të Sjelljes së ODIHR-it. Dështimi për të bërë këtë do të rezultojë në tërheqjen e akreditimit dhe riatd-hesimit para përfundimit të MVZ. Edhe pse disa aspekte të Kodit vlejné sidomos për VASH, të gjithë vëzhguesit, duke përfshirë VAGJ dhe anëtarët e ekipit bazë, duhet ti respektojnë dispozitat e saj, edhe gjatë qëndrimit në detyrë dhe jashtë saj.

Përveç kësaj, në përputhje me politikën e OSBE-së, VAGJ dhe të gjithë personelit tjetër të MVZ u ndalohet të angazhohen në ndonjë formë të frikësimit ose diskriminim në asnjë bazë. Në varësi të rrethanave lokale, MVZ mund të krijojné rregulla të tjera të sjelljes. Ndërsa në vendin nikoqir, VAGJ duhet të sigurojnë që asnjë nga aktivitetet e tyre personale ose profesionale e komprometojnë reputacionin e MVZ-së si objektiv, i pavarur, profesional, i paanshëm dhe ndërmarrëse.

F. Udhëzime tjera të përgjithshme për VAGJ

Përveç Kodit të Sjelljes, ka një shumëllojshmëri të udhëzimeve të përgjithshme të cilave duhet t'u përmbahen VAGJ:

- ▶ Raportimet e VAGJ duhet të përfshijnë zhvillime pozitive dhe parregullsitë

ose shkeljet, dhe duhet të bazohen në konsultim me një varg përfaqësuesish të opinionit. Në rast të parregullsive serioze, VAGJ duhet ti hetojné rrethanat me kujdes. Kur raportojné, VAGJ duhet ti përfshijnë provat e prekshme dhe të dhënat e sakta, dëshmi, ose kopje të dokumenteve, ku të jetë e mundur. Raportimi i VAGJ duhet gjithmonë të bëjë një dallim të qartë midis asaj që VAGJ ka vërejtur në të vërtetë në mënyrë të drejtpërdrejtë dhe çfarë u është raportuar atyre;

- ▶ VAGJ nëse dëshirojnë që të shqyrtojnë dokumentet zyrtare, kjo duhet të bëhet gjithmonë në prani të një personi të autorizuar, pasi më parë të ketë kërkuar leje. VAGJ nuk duhet të nënshkruajnë dokumentet zyrtare ose deklarata;
- ▶ VAGJ nuk duhet të shpërndajnë asnjë fletushkë, pamflete, ose materiale të tjera të shkruara që nuk janë miratuar në mënyrë specifike nga kreu i misionit;
- ▶ Duke punuar për një MVZ, VAGJ nuk duhet të angazhohen në ndonjë veprimtari biznesi apo të ndjekin ndonjë aktivitet paraprak profesional në vendin nikoqir;
- ▶ VAGJ duhet të kërkojnë këshillën e bashkë-koordinatorit VAGJ para pranimi të ndonjë dhurate.

2

Roli i VAGJ në vëzhgimin e zgjedhjeve

Roli themelor i një MVZ është për të vlerësuar shkallën në të cilën një proces zgjedhor i plotëson angazhimet e OSBE-së dhe standarde tjera ndërkombëtare për zgjedhje demokratike, si dhe masën në të cilën procesi përputhet me ligjin vendas. Ashtu si ekipi kryesor vijon të gjitha çështjet e zgjedhjeve nga selia MVZ, VAGJ ndjekin dhe vlerësojnë të njëjtat çështje nga perspektiva rajonale. Seksionet e mëposhtme japin udhëzime të përgjithshme dhe përshkruajnë çështje thelbësore dhe institucionet që VAGJ normalisht do duhet ti vlerësojnë në rajonet e tyre. VAGJ duhet t'u referohen Doracakut për Vëzhgimin e Zgjedhjeve për udhëzime të mëtejshme në vlerësimin e procesit zgjedhor në rajonet e tyre.

A. Kontaktimi

Efektiviteti i VAGJ do të varet nga aftësia e tyre për të zhvilluar një varg të gjerë të marrëdhënieve të mira të punës duke

filluar menjëherë pas vendosjes. Bashkëbiseduesit VAGJ do të përfshijnë komisionet e zgjedhjeve lokale, autoritetet lokale, partitë politike, kandidatët ose përfaqësuesit e tyre, përfaqësues të medias dhe gazetarëve, organizatat jo-qeveritare, dhe përfaqësues të grupeve të grave dhe pakicave kombëtare. Si mirësjellje, VAGJ duhet, pas mbërritjes, të takohet me zyrtarët më të lartë lokal, për shembull kryetarin e bashkisë ose të guvernatorit, duke informuar atë për praninë e tyre, mandatin dhe aktivitetet, megjithatë, nuk duhet që VAGJ ti pyet ata për ndihmë për aranzhimet logjistike ose të pranojë ndonjë ofertë për ndihmë. VAGJ duhet të takohet me një grup të gjerë të bashkëbiseduesish, duke përfshirë një gamë të gjerë të partive politike. Ata nuk duhet të kufizojë fushën e takimeve ose partisë qeverisëse / koalicionit ose opozitës.

Secili bashkëbisedues ka të ngjarë të sigurojë një pamje subjektive e zgjedhjeve. Për të ndihmuar për ti vënë këto përshlytje në perspektivë, dhe si e lejon koha,

VAGJ duhet të intervistojnë një gamë të gjerë të grupeve të interesuara apo ekspertët në komunitet që ndonjëherë mund të ofrojnë pikëpamje alternative dhe njohuri të tjera. Kjo mund të përfshijë ekspertë vendorë dhe analistë sociale apo politik, përfaqësues të organizatave ndërkombëtare, profesorë universitar dhe udhëheqës të studentëve, organizatat për të drejtat e njeriut, sindikatat dhe organizatat e punës, dhe figura tjera të shquara publike.

Disa sugjerime të përgjithshme se si duhet që VAGJ tu qasen bashkëbiseduesve të tyre të parë janë të përfshira në anekset. Pikat e hulumtimit dhe pyetjet e propozuara në anekset shërbejnë si një udhërrëfyes dhe referencë për pikat relevante që duhet ndjekur. Rrethanat unike në secilin vend dhe / ose rajon mund të kenë nevojë të merren parasysh. Organizatat e vëzhgimit të zgjedhjeve të brendshme luajë një rol të rëndësishëm. Vendosja e një marrëdhënie të mirë pune me organizatat të besueshme dhe

mirëmbajtjen e rregullt janë të rëndësishme. Organizatat e pavarura vendase vëzhguese mund të sigurojnë një pasuri të informatave. Kjo është, megjithatë, me rëndësi të mbani mend se vëzhgimi i zgjedhjeve vendore dallon nga vëzhgim ndërkombëtar të zgjedhjeve, duhet të ketë gjithmonë një linjë të qartë midis MVZ dhe grupeve të brendshme të vëzhguesve.

Misionet e Vëzhgimit të zgjedhjeve të ODIHR-it dhe misionet rezidente të OSBE-së (ku është e aplikueshme) veprojnë sipas mandateve të tyre të dallueshme dhe të veçanta, dhe VAGJ duhet nënvizuar këtë dallim të autoriteteve. Prezenca e OSBE-së në terren mund të jetë një burim i vlefshëm i njohurive, ekspertizës dhe këshillëdhënëse për një mision të vëzhgimit të zgjedhjeve të ODIHR-it. Në disa vende me prezencë të Misioneve të OSBE-së, mund të hasni në personel tjetër të OSBE-së, dhe pritet të vendosni marrëdhënie të mira me ta.

B. Administrimi i Zgjedhjeve

Shpesh, zgjedhjet në rajonin e OSBE-së janë të administruara nga komisionet zgjedhore⁹. Në përgjithësi, komisionet zgjedhore kanë kompetenca të gjera për të zbatuar ligjet e zgjedhjeve dhe janë përgjegjës për përgatitjen teknike për zgjedhje. Efektiviteti i tyre është një element kyç në një proces zgjedhor nëse i plotëson angazhimet e OSBE-së dhe standarde të tjera ndërkombëtare për zgjedhje demokratike. VAGJ prandaj pritet të kalojnë një sasi të konsiderueshme të kohës së tyre duke vlerësuar punën e administratës zgjedhore në nivel lokal. VAGJ duhet t'i referohen Doracakut për Vëzhgimin e

9 Në një numër të shteteve pjesëmarrëse në OSBE, përgjegjësia për organizim të zgjedhjeve në nivel qendrorë mund të jepet Ministrisë së Brendshme.

Zgjedhjeve për informacion të mëtejshëm mbi vlerësimin e administratës zgjedhore. Formimi i komisioneve zgjedhore ndryshon nga vendi në vend. Brenda zonës të OSBE-së, komisionet zgjedhore janë strukturuar shpesh në një hierarki, me një komision zgjedhor qendror përgjegjës për zgjedhjet e përgjithshme, një numër të komisionit të stacionit rajonal dhe / ose komisionet komunale të zgjedhjeve, dhe një komision zgjedhorë për secilin vend votim. Komisionet zgjedhore mund të përfshijnë persona të emëruar nga partitë politike, ose njerëz nga institucionet shtetërore të rëndësishme. Ndonjëherë, komisionet janë mbledhur në përputhje me një formulë shumë-partiake, dhe në raste të tjera ato mund të jenë profesionale dhe jo-partizane. Në një numër të shteteve pjesëmarrëse të OSBE-së, përgjegjësia për kryerjen e zgjedhjeve në nivel qendror mund të jepet Ministrisë së Brendshme.

Analisti i MVZ të zgjedhjeve ka përgjegjësi kryesore për të ndjekur administratën zgjedhore në nivel kombëtar. Komisionet rajonale dhe / ose komunale zgjedhore do të jenë bashkëbiseduesit kryesor për VAGJ gjatë vëzhgimit të tyre; VAGJ pritet të krijojë një marrëdhënie pune me ta. VAGJ duhet të marrin pjesë në mbledhjet e komisioneve zgjedhore sa më shpesh të jetë e mundur për të vlerësuar efektivitetin e përgatitjeve të tyre teknike, si ata të bashkëveprojnë dhe arrijnë vendimet, dhe se si ata trajtojnë çështjet e diskutueshme. Është gjithashtu e rëndësishme për të kuptuar nëse komisionet zgjedhore gëzojnë besimin e partive politike dhe kandidatëve dhe, nëse jo, pse jo. VAGJ duhet gjithashtu të përipiqen për t'u takuar dhe për të vlerësuar punën para zgjedhjeve të një mostër të komisioneve në vend votimit. VAGJ duhet të kufizojnë rolin e tyre të vëzhgimit dhe nuk duhet të japin këshilla ose ndihmë për autoritetet zgjedhore. VAGJ mund, megjithatë, të

pyesin pse një çështje po trajtohet në një mënyrë të veçantë ose pse një rregullore zgjedhore nuk është duke u ndjekur. VAGJ duhet ti dallojnë se gabimet nga ana e zyrtarëve të zgjedhjeve mund të rezultojnë nga mosnjohja ligjit ose papërvoja dhe jo nga një qëllim të paramenduar për të kompromentuar integritetin e procesit.

Një detyrë shtesë për VAGJ kur i takojnë komisionet zgjedhore është për të mbledhur informacione të detajuara për zonat dhe vendndodhjen e qendrave të votimit në mënyrë që tu mundësohet atyre që të planifikojnë në mënyrë efektive për vendosjen e VASH

C. Ankesat dhe ankimi

Një ankesë efektive dhe e paanshme e procesit të ankimit është një element themelor i një procesi demokratik elektoral. Qytetarët, kandidatët dhe partitë duhet të kenë të drejtë të kërkojnë dëmshpërblim nëse ata besojnë se të drejtat e tyre elektorale janë shkelur. Për më tepër, ajo nuk është e mjaftueshme për një palë e dëmtuar të jetë në gjendje për të marrë një vendim në favor të tij ose të

saj, vendimi duhet të jetë mjaft i shpejtë për të qenë kuptimplotë në kontekstin zgjedhor, dhe ajo duhet të zbatohen në mënyrë efektive. VAGJ duhet t'i referohen të Doracakut të ODIHR për Vëzhgimin, Udhëzues për Rishikimin një kornizë ligjore për zgjedhjet, dhe zgjidhjen e mosmarrëveshjeve në Zona të OSBE-së: Drejt një Sistemi të Monitorimit të Zgjedhjeve të mosmarrëveshjeve Varianti standard për udhëzime të mëtejshme mbi vëzhgimin dhe vlerësimin e ankesave dhe procesit të ankimit.

Ankimimet mund të jenë elemente të diskutueshme të procesit zgjedhor. Për shkak të rëndësisë së tyre, politika e ODIHR-it është që të ndjekin nga afër se si funksionon procesi i ankimit. Analisti ligjor MVZ-së ka përgjegjësinë kryesore për ndjekjen e ankesave dhe ankimeve në nivel kombëtar. VAGJ ndjek procesin në nivelet rajonal dhe komunal. Procedurat e ankesave dhe ankimeve ndryshojnë nga vendi në vend. Shpesh, ankuetit duhet të kenë dërguar ankesën e tyre te një komision zgjedhor para se ata mund të shkojnë në gjykatë. VAGJ duhet bëj përpjekje për të vlerësuar nëse gjyqësori perceptohet gjërisht si të pavarur.

Në rastin e ankimit, VAGJ duhet të përpiqen të marrin kopje zyrtare të ankesës nga parashtruesi i ankesës ose nga komisioni zgjedhor, si dhe mendimin e të dyja palëve për këtë çështje. Ata duhet të përpiqen për të marrin pjesë në seancat e ndonjë komisioni rajonal zgjedhor të përkushtuar për tu marrë me ankesa, si dhe të gjitha procedurat gjyqësore, dhe ata duhet të vlerësojnë nëse ankesat duket se kanë qenë trajtuar në mënyrë të drejtë, të paanshme, dhe në kohën e duhur. VAGJ duhet të mbajnë në mend se roli i tyre është i kufizuar në vëzhgim. Nëse një palë e dëmtuar i afrohet VAGJ me një ankesë, ata duhet të përpiqen për të mbledhur të gjitha provat në dispozicion dhe raportojnë në selinë e në qoftë se ankesa paraqitet seriozë dhe mirë e bazuar. Megjithatë, VAGJ duhet t'ia bëjnë të qartë bashkëbiseduesit të tyre se MVZ s'ka asnjë fuqi për të zgjidhur ankesën apo të ndërhyjë në emër të tyre. VAGJ duhet të inkurajojnë ankuetit për të ndjekur procedurat e brendshme ligjore për ankesat dhe për t'i mbajtur ata të informuar për të gjitha zhvillimet. Detyra e VAGJ është për të parë nëse procesi i duhur është ndjekur, nëse procesi është i drejtë dhe efektiv, dhe cili është mendimi i kandidatëve dhe partive politike në lidhje me procesin. Në fund të fundit, MVZ duhet ti vlerësojë ankesat e përgjithshme dhe procesin e ankimit bazuar në informata nga i gjithë vendi. Kjo do të bëhet në bazë të informatave të dhëna nga të gjitha VAGJ dhe ekipit kryesor.

D. Listat Votuese

Kualiteti i listave të votuesve është një faktor i rëndësishëm në mundësimin e votimit për votuesit në ditën e zgjedhjeve. Lista e mirëfilltë e votuesve gjithashtu siguron masa të mundshme mbrojtëse kundër mashtrimit zgjedhor, të tilla si

votim të shumëfishtë, apo votimi në emër të njerëzve të vdekur apo të njerëzve që nuk banojnë në rajon. Duke ofruar një regjistrim të numrit të votuesve të mundshëm, lista e votuesve bëhet pika kryesore e krahasim kur të bëhet numërimi e fletëve të votimit të lëshuara dhe të përdorura. Vlerësimi i cilësisë së listave të votuesve, pra është një detyrë e rëndësishme për çdo MVZ. Ndonëse MVZ shpesh do të mbërrijë në vend tepër vonë për të vëzhguar procesin aktual të regjistrimit të votuesve, ajo megjithatë mund të kontrollojë listat dhe të bëjë një vlerësim të përgjithshëm të procesit. VAGJ duhet t'i referohen *Doracakut* për Vëzhgimin e Zgjedhjeve për udhëzime të mëtejshme të vlerësimi të procesit të regjistrimit të votuesve¹⁰.

Krijimi i listave të sakta të votuesve është një nga detyrat më të vështira dhe sfiduese me të cilat ndeshet çdo administratës zgjedhore; gjendja e listave të votuesve është rrallë e përsosur. Për shembull, duke hequr emrat e personave të vdekur nga listat shpesh mund të vonohet edhe shumë pas vdekjes së tyre. Administratat në shumë vende nuk mund të jenë në gjendje të jenë mjaft të përgjegjshëm në azhurnimin e listave të zgjedhësve menjëherë kur personat të ndryshojnë vendin e tyre të banimit. Procesi është edhe më i ndërlikuar në disa vende ku ushtarë, refugjatët, apo njerëzve pa shtetësi mund tu lejohet të votojnë në disa zgjedhje, por jo në disa të tjera, duke kërkuar ndryshimin e listave për llojet e ndryshme të zgjedhjeve.

Çfarëdo qofshim procedurat kombëtare për regjistrimin e votuesve, kërkesat thelbësore në një sistem demokratik janë që çdo votues ose të regjistrohët automatikisht ose të ketë një procedurë e thjeshtë dhe e lehtë për t'u regjistruar. Sistemi

duhet të jetë transparent, duke lejuar një inspektim të listave të zgjedhësve nga qytetarët, partitë politike, ose të tjerët për të vlerësuar saktësinë e tyre. Duhet gjithashtu të ketë një sistem i thjeshtë dhe mirë i publikuar për korrigjimin e ndonjë gabimi ose mangësie në listë.

Në varësi nga ligjet e vendit, procesi i regjistrimit të votuesve është ose aktiv ose pasiv. Në një sistem aktiv, votuesit duhet të aplikojnë ose në mënyrë tjetër të marrin hapa pozitive për të regjistruar emrat e tyre në listat e votuesve. Në vendet ku sistemi i regjistrimit të votuesve është pasiv, individët nuk kanë nevojë për të marrë ndonjë veprim në emër të tyre, në vend, listat e votuesve janë hartuar nga të dhënat civile të mirëmbajtura nga autoritetet komunale. Në një numër të shteteve pjesëmarrëse, megjithatë, mirëmbajtja e shënimeve civil është përgjegjësi ligjore e zyrave rajonale të institucioneve shtetërore si Ministria e Drejtësisë. Shpesh, të dhënat kryesore të përdorura kanë të bëjnë me regjistrimin vendbanimit nga individët në një komunitet. Ndonjëherë, autoritetet lokale mund të ndërmarrin një proces të regjistrimit prej dere në derë. Nëse është kështu, kjo do të jetë e dobishme për VAGJ të vlerësojë kriteret për përfshirjen në regjistrat. Në një numër të shteteve pjesëmarrëse, ligjet kërkojnë që individët ta regjistrojnë vendbanimin e tyre pranë autoriteteve lokale (shpesh në polici lokale) po që se ata lëvizin në një vendbanim të ri, dhe ta anulojnë regjistrimin e tyre në vendbanimin nga i cili largohen.

Ekipi kryesorë, dhe në veçanti analisti zgjedhjeve, do të kenë përgjegjësinë kryesore për vlerësimin e cilësisë së regjistrimit të votuesve, por ai apo ajo do të mbështeten kryesisht në informacionin që VAGJ japin nga terreni.

¹⁰ Manual për Vëzhgimin e Zgjedhjeve (Varshavë: OSBE / ODIHR, 2005), Edicioni i 5, f. 41-43. ODIHR-i është duke e përgatitur udhëzimin për vëzhgim të regjistrimit të votuesve.

VAGJ do të informohen mbi sistemin e regjistrimit në vend. Atyre do t'u kërkohej për të shqyrtuar listat në rajone dhe në qendrat e votimit për të ndihmuar të vlerësohet nëse procedurat e nevojshme të regjistrimit janë duke u përcjellë me zell nga zyrtarët përgjegjës, dhe nëse ka ndonjë probleme serioz me listat. VAGJ duhet krahasuar numrin aktual të votuesve të regjistruar me numrin në zgjedhjet e mëparshme. Nëse duket se ka një luhajtje të konsiderueshme, ata duhet të kërkojnë informacion për rrethanat që mund të kenë shkaktuar një ndryshim të tillë.

Pasi që është praktikisht e pamundur për një të huaj vetëm ta vlerësojë saktësinë e një listë të emrave, është e rëndësishme për VAGJ tu kërkojë bashkëbiseduesve lokal, si kandidatëve, partive politike, udhëheqësve qytetare, dhe të tjerëve, mendimin e tyre për cilësinë e listave. Ankesat mund të anekdotike (p.sh., “gjyshi i fqinjët tim, vdiq dy vjet më parë, por është ende në listën”). Nëse një parti politike ose të tjerët duhet të ketë ankesa serioze në lidhje me cilësinë e listave, VAGJ duhet ti pyesin ata për të dhënë dëshmi të veçanta, të detajuara për të mbështetur pretendimet e tyre. Një nga aspektet e listave të zgjedhësve për të vëzhguar nga afër është transparenca e procesit të regjistrimit. Në shumicën e vendeve, ka një kërkesë për listat e votuesve të afishohen publikisht. Nëse një kërkesë e tillë ekziston, VAGJ do të duhet të përcaktojë nëse ky rregullim është duke u ndjekur. Një tjetër aspekt i rëndësishëm për të vlerësuar në se njerëzit të cilët dëshirojnë të bëjnë korigjimet në listë janë në gjendje ta bëjnë këtë dhe nëse vendimet mund të ankimohen.

Çdo tregues që thotë se votues të caktuar ose grupe në mënyrë sistematike pengohen të regjistrohen paraqet një sfida serioze për të drejtën universale.

Kjo do të jetë veçanërisht e rënda nëse duket të jetë një plan i paramenduar për të shkelë mbi të drejtat e qytetarëve të caktuar ose komuniteteve specifike për të marrë pjesë në zgjedhje. Në këtë drejtim, kujdes të veçantë duhet të përqendrohet në përfshirjen e minoriteteve kombëtare, të tilla si komuniteti rom, duke përfshirë edukimin e votuesve. Çështjet mund të lindin në lidhje me regjistrimin e grave, personave të zhvendosur, të personelit ushtarak, dhe të burgosurve apo pacientë në spital. Ku kushte të tilla të bëhen të dukshme, VAGJ duhet të përcaktojë se çfarë përpjekjesh janë duke bërë për të kapërcyer barrierat që i pengojnë segmentet e shoqërisë të marrë pjesë në proces, dhe nëse ka ndonjë dëshmi që këto përpjekje të kenë pasur ndonjë efekt pozitiv.

E. Regjistrimi i kandidatëve

Drejta e qytetarëve për të dalë në zgjedhje është një element themelor i një procesi zgjedhor demokratik. Një nga detyrat e MVZ është pra, për të vlerësuar nëse procesi për regjistrimin e partive dhe kandidatëve është i hapur, transparent, jo-diskriminues, dhe i drejtë. Në shumë raste, kandidatët dhe partitë janë të regjistruar në nivel kombëtar, në raste të tilla, ekipi kryesor do të marrë përgjegjësinë kryesore për vlerësimin e procesit. Në raste tjera, megjithatë, kandidaturat mund të miratohen në nivel rajonal ose lokal, kështu që vlerësimi e procesit do të jetë një përgjegjësi VAGJ. Ndonëse MVZ jo gjithmonë do të mbërrijë në vend, përpara se procesi i regjistrimit kandidatëve të ketë përfunduar, është akoma e rëndësishme për ta vlerësuar procesin dhe qëndrimet e kandidatëve dhe partive politike në këtë proces. Gjatë brifingut fillestarë të VAGJ, ekipi kryesor do të japë informacion në lidhje me procesin

e regjistrimit dhe garuesve politik, dhe do të udhëzoj VAGJ për ndonjë çështje specifike për të shqyrtuar. VAGJ-ët duhet tu referohen Doracakut për Vëzhgimin e Zgjedhjeve për udhëzime për vëzhgimin e regjistrimit të kandidatëve dhe partive politike¹¹.

Kandidatëve të ardhshëm gjithashtu do tu kërkohet që të dorëzojnë një aplikim për regjistrim, e cila mund të ketë forma të ndryshme, duke përfshirë dokumentet e nënshkruara, listat e zgjedhësve që mbështesin ata, depozitat financiare, dhe / ose një seri të deklaratave financiare dhe deklaratave të tjera. Kërkesat e regjistrimit duhet të jenë të qarta dhe të parashikueshme dhe të mos përfshijnë kërkesa potenciale diskriminuese si depozitat e tepërta ose një numër të paarsyeshëm e emrave dhe nënshkrimeve për peticione të nominimit në lidhje me pagën mesatare dhe madhësinë e elektoratit. Është e rëndësishme për të përcaktuar nëse procesi është kryer në mënyrë të drejtë, dhe nëse të gjithë pjesëmarrësit politike marrin trajtim të barabartë në shqyrtimin e aplikacioneve dhe dokumentet e tyre. Si parim i përgjithshëm, kandidatët nuk duhet të refuzohet për shkak të problemeve teknike me dokumentet e tyre të aplikimit, në vend të kësaj, ata duhet të jenë të informuar zyrtarisht për ndonjë gabim ose mangësi dhe t'u jepet një mundësi për të bërë korrigjime. Kufizime të arsyeshme në lidhje me kandidaturën mund të përfshijnë kufijtë minimale të moshës për disa zyrtarë, ose një kërkesë për vendbanim në shtet për një periudhë të caktuar kohore para zgjedhjeve. Nëpunësve Shtetërorë nuk mund tu lejohet të kandidohen pa dhënë dorëheqje nga postet e tyre në mënyrë që të shmangen konfliktet e mundshme të interesit ose të sigurojnë ndarjen e pushteteve.

VAGJ duhet ti takojnë komisionet zgjedhore dhe partitë politike në nivel rajonal për ta vërtetuar listën e kandidatëve dhe/ose partive të regjistruar zyrtarisht, dhe informacione mbi çdo kandidatë të refuzuar. Në qoftë se kandidatët janë hedhur poshtë, VAGJ duhet gjetur arsyet pse. Mund të jetë e përshtatshme për t'u takuar me kandidatët e refuzuar për të dëgjuar pikëpamjet e tyre mbi procesin. Nëse ndonjë kandidatë në regjistrin e ekipit të VAGJ paraqesin ankesë zyrtare apo apelimet në lidhje me procesin e regjistrimit, VAGJ duhet të ndjekin nga afër ankesën, duke i kushtuar vëmendje të veçantë aplikimit të zgjedhur në kundërshtim ose të dispozitave ligjore, ose për çdo tregues të një motivimi politik për refuzim.

E. Fushata Zgjedhore

Një komponent kyç i punës VAGJ është ta vëzhgojë dhe të raportojë për fushatën para zgjedhore. Përveç takimit të partive dhe kandidatëve dhe ndjekjes së ngjarjeve të fushatës, nga VAGJ kërkohet të vlerësojnë ambientin e përgjithshëm politik në të cilën zhvillohet fushata, duke vënë në dukje cilësinë dhe tonin e fushatës dhe të raportojnë çfarëdo akteve të dhunës së motivuar politikisht. VAGJ duhet t'u referohen Doracakut për Vëzhgimin e Zgjedhjeve për më shumë këshilla për vëzhgimin e fushatës

¹¹ Ibid., f. 39-41

zgjedhore¹². Respektimi i të drejtave civile dhe politike është thelbësorë për karakterin demokratik të periudhës së fushatës. Të gjithë pjesëmarrësit duhet të gëzojnë lirinë e mbledhjes, tubimit, dhe shprehjes. Ata prandaj duhet të jenë në gjendje ti komunikojnë lirisht mesazhet e fushatës dhe të jenë në gjendje të mblidhen me elektoratin pa u kërcënuar apo penguar. Shkalla në të cilën periudha e fushatës siguron një nivel të barabartë për të gjithë pjesëmarrësit është një tregues i besueshëm për vlerësimin e procesit zgjedhor në tërësinë e saj. VAGJ duhet gjithmonë të takohen me partitë kryesore dhe kandidatët në rajonin e tyre dhe me sa më shumë prej partive dhe kandidatëve tjerë, varësisht sa është praktike. Në takime të tilla, VAGJ duhet gjithmonë të shpjegojnë rolin e tyre si vëzhgues të zgjedhjeve dhe mandatin e MVZ. VAGJ duhet të kërkojnë mendimin e kandidatëve mbi administratën zgjedhore, fushatën, dhe çdo ankese apo vështirësi që mund të kenë. Përveç kësaj, VAGJ duhet të kërkojnë për të mbuluar çështje të tilla si platforma e partisë, strategjinë e fushatës, dhe bazën e mbështetjes në popullsisë në mënyrë për të fituar një kuptim më të plotë të procesit zgjedhor në kontekst. Pikat e sugjeruara të pyetjeve mund të gjenden në Shtojcën E. Në takim përveç kandidatëve dhe partive, VAGJ duhet të ndjekin dhe të marrin pjesë na sa më shumë kampanja, sa të jetë praktike. Ata duhet të konstatojnë nëse palët janë përballur me ndonjë pengesë duke u përpjekur të organizojnë dhe mbajnë tubime fushate. Në shumicën e shteteve, partitë dhe kandidatët duhet të aplikojnë tek autoritetet lokale për të caktuar tubimet të fushatës dhe takime publike me zgjedhësit. Kjo kërkesë është e lidhur zakonisht me përgjegjësinë e qeverisë për të ruajtur rendin publik.

Brenda këtij konteksti, megjithatë, rregull i përgjithshëm duhet të jetë që partitë dhe kandidatët kanë liri të gjerë të mbajnë fushatë në kohën dhe vendin që ata e zgjedhin. Çdo refuzim duhet të jetë i bazuar mirë, për arsye të forta dhe evidente. VAGJ duhet të jenë vigjilent ndaj ndonjë kufizimi të paarsyeshëm ndaj tubimeve politike, apo ndonjë favorizim në miratimin e mjediseve për disa parti, por jo për të tjerët. Nëse partive apo kandidatëve u është mohuar qasja në objektet e takimit, VAGJ duhet ti konstatojnë arsyet dhe të vlerësojnë nëse mohimi ishte i arsyeshëm, ose i pabazë. Kur ndjek mitingje politike, VAGJ duhet të gjykojnë nëse forcat e sigurisë janë duke vepruar në mënyrë të përshtatshme dhe, në qoftë se forca është duke u përdorur, nëse është e drejtuar në një mënyrë proporcionale¹³. Ata gjithashtu duhet të monitorojnë nëse folësit në kampanjë përdorin gjuhën nxitëse. VAGJ gjithmonë duhet të mbeten në një distancë të arsyeshme nga qendra e aktivitetit për të shmangur çdo mundësi për t'u lidhur gabimisht me ngjarje apo organizatorët e saj. Çdo incident i dhunës në fushatë është me interes të veçantë për MVZ. Pozicioni i përgjithshëm i MVZ është se nuk ka vend për dhunë në një proces zgjedhor demokratik dhe se çdo dhunë duhet të dënohet. VAGJ duhet të raportojnë çdo incident të dhunës në fushatë menjëherë, me telefon, në selinë e MVZ. Në rast të dhunës, shqetësimi i parë i çdo VAGJ duhet të jetë siguria e tyre personale dhe siguria e shoferit të tyre dhe përkthyesit. VAGJ nuk duhet të ndërmarrin akte të rrezikut apo të qëndrojnë në vendndodhje ku ata mund të jenë në rrezik. Pasi që rreziku ka kaluar, megjithatë, është e rëndësishme që të mbledhin sa më shumë informacion që të jetë e mundur për incidentin dhe për të kuptuar kush është përgjegjës. VAGJ

¹² Ibid f. 45-47

¹³ Për më shumë detaje, shih Manualin për Mbi të Drejtën për Tubim të Lirë (Varshavë: OSCE/ODIHR, 2007), pjesa II

duhet të bisedojnë me policinë, partitë politike, dhe të pranishmit në përpjekje për të marrë një pasqyrë të qartë dhe të balancuar të ngjarjeve. Një çështje kritike e lidhur me zgjedhje demokratike është liria nga frika. VAGJ duhet të jetë vigjilent për të, dhe të raportojë çdo tregues, presion të panevojshëm ndaj kandidatëve, partive, apo votuesve. Në shumicën e rasteve ekstreme, frikësimet mund të përfshijnë dhunë, arrestime, burgosje, ose mbylljen e medimeve. Disa forma të frikësimit janë më delikate dhe mund të jetë më e vështirë për ti konfirmuar. Për shembull, individët apo medimet që mbështesin një parti të caktuar ose kandidatë mund të jenë subjekt i kontrolleve tatimore të papritura gjatë një fushate. Pronarët e dyqaneve mund të frikësohen për ti vendosur posterët e një partie apo kandidati specifik. Individët mund të kërcënohen me shkarkimin nga puna e tyre apo përjashtim nga universitetet për mbështetjen e partive të veçanta apo kandidatët. VAGJ duhet të shohin çdo raport të besueshëm të kërcënimeve, pasi këto kanë një ndikim të drejtpërdrejtë nëse zgjedhjet i plotësojnë zotimet e OS-BES-së. Informacioni duhet të raportohet në selinë e misionit, i cili do të përcaktojë nëse këto janë pjesë e një modeli kombëtar të kërcënimit ose vetëm incidente të izoluar. Një tjetër tendencë që duhet vëzhguar është keqpërdorimi i resurseve publike për të mbështetur një parti apo kandidat. Ligjet në lidhje me përdorimin e resurseve publike dhe fushatat që bëhen nga zyrtarët publikë ndryshojnë nga vendi në vend. Në pothuajse çdo vend, kandidatët do të jenë në gjendje të nxjerrin një avantazh të caktuar nga pozita e tyre, të paktën nëpërmjet njohjes së emrit, mbulimit e lajmeve nga detyrat e tyre zyrtare, dhe njohja publike që vjen me të qenit në detyrë. MVZ duhet me kujdes të vlerësojë nëse këto avantazhe janë përdorur në një mënyrë që i tejkalon kufijtë ligjor ose bren parimet themelore

të barazisë. VAGJ duhet të raportojnë ku avantazhet e mbajtjes së postit janë duke u keqtrajtuar. Shembuj të abuzimeve të tilla mund të përfshijnë përdorimin e zyrës së qeverisë si hapësirë për selinë e partisë, përdorimin e veturave publike apo pronave të tjera publike për qëllime fushate, posterët vetëm të një kandidati në ndërtesa publike, qasja preferenciale në objektet në pronësi publike për fushatat, media publike e njëanshme ndaj kandidatit, presion mbi punonjësit publik në mbështetje të partisë në detyrë, apo kërkesat që punonjësit publikë, studentët, ose nxënës të marrin pjesë në tubime parazgjedhore.

Financimi i fushatës është një tjetër çështje për tu konsideruar nga MVZ. Në përgjithësi, vlerësimi i çështjeve të financimit të fushatës do të jetë një detyrë për ekipin kryesor dhe jo i VAGJ. Megjithatë, VAGJ duhet të jenë të vetëdijshëm për rregullat për financimin e fushatës dhe shpenzimet. Ata duhet të vëzhgojnë nëse rregullat janë zbatuar për të siguruar mundësi të barabarta, dhe si financimi i kampanjës dhe kufizimet e harxhimeve ndikojnë mbi kandidatët dhe fushatën. Për shembull, nëse kufijtë e shpenzimeve janë shumë të ulëta, kjo mund të rezultojë me zvogëlimin aftësisë së kandidatëve për ta nxjerrë mesazhin e tyre. Nëse shteti siguron para për kandidatët për fushatën, çdo vonesë në shpërndarjen e tyre mund të ketë një ndikim të rëndësishëm në fushatën e disa kandidatëve. VAGJ duhet të jenë vigjilent ndaj indikacioneve se kandidatët mund të kenë tejkaluar kufirin ligjor të shpenzimeve shumë më tepër, nuk veprojnë në përputhje me kërkesat për ti zbardhur burimet e tyre të financimit, ose duke përdorur fonde për tu bërë shërbime të papërshtatshme votuesve. Në përgjithësi, financimin e fushatës është e vështirë për ta vëzhguar pasi që zbardhja e saj edhe nëse kërkohet, bëhet pasi zgjedh-

jetë të kenë përfunduar dhe kjo mund të jetë e vështirë për të konstatuar se çfarë është shpenzuar në fushatë. VAGJ duhet t'i kushtojnë kujdes të veçantë ndonjë shkelje të mundshme të të drejtave themelore civile dhe politike mbi bazat e parandalimit fushatë e hershme. Ndërsa është e rëndësishme për të siguruar që të gjithë konkurrentët mund të fillojnë fushatën e tyre zyrtare brenda kuadrit të njëjtën kohë, kjo nuk do të thotë se liria e kandidatëve të mundshëm e lëvizjes dhe shprehjes duhet të kufizohet para periudhës zyrtare të fushatës. Kjo pikë është e një rëndësie të veçantë në mjediset e karakterizuara nga avantazhet e panevojshme e atyre që mbajnë poste.

F. Mediumet

Monitorimi i mediumeve është një komponent standard i një MVZ-ODIHR-it në mënyrë që të përmbushë një detyrë të

përfshirë në Dokumentin i Samitit të Budapestit të 1994. Analistët e mediumeve pranë MVZ do të kenë përgjegjësinë kryesore për monitorimin e televizionit

kombëtar dhe gazetat kryesore kombëtare. VAGJ mund t'u kërkohej ti incizojnë programet lokale për analistin e mediumeve në përgjithësi dhe të ndjekin mbulimin e zgjedhjeve nga media në bazë rajonale. VAGJ duhet t'i referohen *Doracakut Zgjedhorë* për më shumë udhëzime mbi monitorimin dhe mbulimin e zgjedhjeve në media¹³, si dhe *Udhëzimeve për Analiza të Mediumeve Gjatë Misioneve të Vëzhgimit të Zgjedhjeve*.

VAGJ duhet të takohen me përfaqësues të mediumeve rajonale dhe lokale për të siguruar pikëpamjen e tyre për fushatën dhe rolin i mediumeve në zgjedhje. VAGJ duhet të jenë të vetëdijshëm për dallimet e mundshme në pikëpamje në mes mediumeve publike dhe private. Mediumet e kontrolluara nga shteti ose mediumet publike kanë një përgjegjësi të veçantë për të siguruar mbulim të balancuar dhe të paanshëm të fushatës. Mediumet private duhet të ofrojnë mbulim të përgjegjshëm dhe trajtim të barabartë, nëse nuk ka ligje kombëtare për të kundërtën, nuk është e pazakontë për mediumet private të jenë të lidhur ose të mbështesin një parti të caktuar apo kandidat.

Përveç takimit me përfaqësuesit e mediumeve, VAGJ duhet ti pyesin garuesit politik për qasjen e tyre në media dhe mendimet e tyre mbi tonin dhe balancimin e lajmeve dhe mbulimit redaktorial. Mbani në mend megjithatë, se është shumë e rrallë për të gjetur një kandidat i cili është i kënaqur me mbulimin e tij ose të saj në media. Vlen gjithashtu për tu përpjekur për të vlerësuar ku votuesit i marrin lajmet e tyre dhe nëse ndonjë mesazh i shërbimit publik ka pasur një ndikim të dobishëm në edukimin e votuesve dhe në dalje në votim. VAGJ gjithashtu do tu kërkohej për të mbikëqyrur periudhën e heshtjes kur do jetë relevante.

¹⁴ Op. cit., shënimi 10, pp. 48-49

H. Gjinia

Çdo MVZ duhet të marrë plotësisht parasysh se si procesi zgjedhor ndikon mbi gratë dhe burrat kur ajo bën konkluzionet mbi shkallën në të cilën zgjedhja i plotëson standardet ndërkombëtare.

Çështjet gjinore prekin të gjitha aspektet e zgjedhjeve dhe për këtë arsye janë një pjesë integrale e një punë e MVZ-së. *Do-racaku për monitorim të pjesëmarrjes së grave në zgjedhje* siguron informata dhe udhëzime të hollësishme mbi vlerësimin e çështjeve gjinore në procesin zgjedhor.

Puna e një MVZ përfshin shqyrtimin e pjesëmarrjes së grave si votues, kandidatë dhe përfaqësues të zgjedhur; pjesëmarrjen e grave në rolet e lider-shipit brenda institucioneve shtetërore, komisionet zgjedhore, dhe partitë politike; dhe si strukturat e kornizave ligjore dhe medimeve ndikojnë mbi gratë dhe burrat. Monitorimi gjinorë është për qëllim të mbledhë informacion dhe për të vlerësuar shkallën në të cilën ligji dhe praktika përmbushin standardet ndërkombëtare.

VAGJ sigurojnë që MVZ ka një mbulesë në mbarë vendin në mbledhjen e informacionit për rolin e grave në procesin zgjedhor. Çdo takim me një zyrtar, një përfaqësues i partisë, një përfaqësues i mediumit, apo të një OJQ ofron një mundësi për të fituar njohuri në lidhje me të drejtat e grave, ndonjë pengesë për pjesëmarrjen e tyre të barabartë në jetën publike, dhe reformat që mund të ndihmojnë për të kapërcyer diskriminimin

ku ajo ekziston. VAGJ duhet ta përfshijnë këtë informacion në raportet e tyre të rregullta në selinë e misionit.

I. Minoritetet kombëtare

Si me çështjen gjinore, çdo MVZ duhet të marrë parasysh se si ndikon një proces zgjedhor mbi pakicat kombëtare dhe si lehtësohet përfaqësimi dhe pjesëmarrja e tyre në zgjedhje. *Udhëzimet për të Ndihmuar Pjesëmarrjen e Pakicave Kombëtare në Procesin Zgjedhor* u japin VAGJ më shumë informacion mbi vëzhgimin e pjesëmarrjes së pakicave kombëtare në procesin zgjedhor.

VAGJ duhet të përfshijnë një fokus mbi pakicat kombëtare në punën e tyre nëse është e përshtatshme dhe të vlerësojnë pjesëmarrjen e tyre në procesin zgjedhor, si dhe përfshirjen e tyre si anëtarë të komisioneve zgjedhore, si kandidatë, dhe si votues. Çdo takim do të ofrojë një mundësi për të vlerësuar gjendjen e pakicave kombëtare, dhe VAGJ duhet të përfshijnë këtë informacion në raportimin e tyre. Në përgjithësi, analist politik do të jetë përgjegjës për analizimin e informacionit për pakicat kombëtare. Megjithatë, disa MVZ do të kenë një analist të veçantë të pakicave kombëtare nëse situata lokale e justifikon atë. Përveç kësaj, ODIHR-i shpesh bashkëpunon me Zyrën e Komisionarit të Lartë të OSBE-së për Pakicat Kombëtare.

3

Raportimi

Raportimi i saktë dhe në kohë është me rëndësi jetike për suksesin e një MVZ. VAGJ janë përgjegjës për raportim në selinë e MVZ-së në lidhje me aktivitetet e tyre dhe rezultatet në një bazë të rregullt, ose sipas këshillave që merren gjatë seancës së parë të brifingut. VAGJ duhet gjithmonë ti paraqesin rezultatet e tyre te koordinatori i VAGJ, i cili do të analizojë dhe t'i dërgojë informacionet tek kreu i misionit. Rezultatet e ekipeve individuale të VAGJ, së bashku me rezultatet e ekipit bazë, sigurojnë materiale bazë për raportimin publik të MVZ-së, që përfshin raportin e përkohshëm, një deklaratë e gjetjeve dhe konkluzioneve paraprake, dhe një raport përfundimtar. Kreu i misionit paraqet raportin e plotë të përkohshëm të ODIHR-it në Varshavë. Zakonisht dy ose tre raportet e tilla janë të publikuara gjatë një MVZ dhe po qarkullojnë midis shteteve pjesëmarrëse. Afatet për dorëzimin e kontributeve VAGJ për raportet publike do të përcaktohen për të siguruar që informacionet mund të inkorporohen në raportimin e përgjithshëm të MVZ-së. Raportet publike të një MVZ-je publikohen gjerësisht dhe lexohen në vendin nikoqir dhe më gjerë. Zyrtarët e qeverisë,

administratorët e zgjedhjeve, përfaqësuesit e partive politike dhe shoqërisë civile, si edhe të tjerët, shpesh lexojnë çdo raport të lëshuar nga një MVZ. **Prandaj, është e rëndësishme që raportet MVZ të jenë të saktë.** Çdo pasaktësi e mundshme, madje edhe ato të izoluar, nuk do të reflektojë mirë ndaj MVZ. Duhet të theksohet se rezultatet individuale të VAGJ kontribuojnë në hartimin e një pasqyrës së gjerë të procesit zgjedhor, i cili pasqyron tendencat kombëtare të bazuara mbi rezultatet **kolektive të VAGJ.** Rezultatet individuale VAGJ mund të reflektojnë tendencat ose paraqesin përjashtime. Prandaj, gjetjet e ekipeve individuale të VAGJ bëhen publike vetëm në kontekstin e një pasqyre më të gjerë, me përfshirjen e tyre në raportet publike të MVZ-së.

VAGJ kështu kanë një përgjegjësi për të siguruar që ata kanë kontrolluar me kujdes faktet e tyre përpara se të raportohen në selinë e misionit. Kur i raportojnë gjetjet e tyre, VAGJ duhet ta bëjnë të qartë nëse ata kanë verifikuar saktësinë e informatave të përfshira, veçanërisht nëse informata është i bazuar në thash e

thënie, ose nëse ajo vjen nga një burim i paprovuar apo ndoshta i paragjykuar. Sa herë që ka dyshim apo nevojë për këshilla, VAGJ duhet të konsultohen me koordinatorin e VAGJ.

Përveç raportimit të rregullt, VAGJ do të kërkohet që të marrin pjesë në një takim në selinë e misionit të VAGJ të paktën një herë para ditës së zgjedhjeve për të shkëmbyer informacion mbi rezultatet e tyre përkatëse. VAGJ do të pajisen me një CD që përmban modele për raportimin në mënyrë që kontributet e të gjithë ekipeve VAGJ të jenë të përgatitura në mënyrë të njëjtë. Dorëzimet duhet të bëhen në mënyrë elektronike nëse nuk ka lidhje me e-mail. Dorëzimet mund të bëhen si vijon¹⁵:

Raportimi Javor: Nga VAGJ do të kërkohet që ta përmbledhin aktivitetin e tyre dhe rezultatet në një bazë javore. Koordinatori VAGJ do të këshillojë se kur dorëzime të tilla duhet të pranohen nga selia e misionit. Forma javore e raportimit lejon ekipin bazë me lehtësi të nxjerrë të dhënat kështu që informacionet e VAGJ mund të përfshihen në raportet publike të MVZ-së. Të dhënat e VAGJ duhet të jenë substanciale dhe duhet të përshkruajnë vërejtjet mbi çështjet kryesore zgjedhore të përshkruara në kapitullin 2 të këtij doracak. Gjetjet nuk duhet të ë kufizohen në një listë të kontakteve dhe aktiviteteve. Në përgjithësi, raportimi duhet të jetë konciz, dhe VAGJ duhet ta përdorin logjikën e tyre. Nëse ata besojnë se informacioni është i rëndësi së veçantë, ata duhet ta përpunojnë dhe t'ia bashkëngjitin dokumentacionit. Për aq sa është e mundur, gjetjet ose komente duhet të jetë në formë "me pika të shkurtra." Në të gjitha raportet, është e rëndësishme të bëhet dallimi në mes të incidenteve të dyshimta dhe ngjarjeve të

vërteta, ngjarjet që u raportohen VAGJ dhe ngjarjet që VAGJ i kanë vërejtur vetë. Përveç çështjeve substanciale, raportimi javorë përfshin hapësirë për raportimin e progresit në përgatitjet për vendosjen e VASH.

Flesh Raportimi: Çdo ngjarje e rëndësishme ose zhvillim i jashtëzakonshëm duhet të raportohet menjëherë në selinë e misionit. **Çdo incident i dhunës apo pengim i veprimtarive VAGJ duhet ta raportojë menjëherë përmes telefonit duke shkruar një raport flesh.** Tema tjera për raportet flesh mund të përfshijnë akuzat për shkelje serioze të ligjit apo të drejtave elektorale, raste të frikësimit, tërheqja e kandidatëve, vendimet gjyqësore ose administrative, që ndikojnë në procesin zgjedhor, vendimet e pazakontë ose të diskutueshme nga komisionet zgjedhore, apo mitingje veçanërisht të rëndësishëm për fushatën. Raportet Flesh duhet të jenë të shkurtër dhe të kufizuar zakonisht në një faqe të vetme.

Rastet gjyqësore: Disa MVZ i përdorin këto raporte për të ndjekur ankesat dhe mospajtimet specifike. Grumbullimi i këtyre raporteve mund të merr shumë kohë përmbledhja e raporteve të tilla mund të sigurojë informacione të rëndësishme nëse probleme të veçanta zgjedhore janë trajtuar në mënyrë efektive dhe se a ka trend kombëtare të problemeve të veçanta që duhet të adresohen. MVZ mund të krijojë një bazë të dhënash për të ndihmuar me analizën e dosjes së rastit.

Nëse udhëzohet nga ekipi bazë, VAGJ duhet të përgatisin dhe dorëzojnë dosjet e rastit për ankesa të veçanta zgjedhore që ata i marrin nga kandidatët, agjentët e partisë, apo të tjerët. Kur flasin me një ankues, VAGJ duhet t'ia përkujtojë

¹⁵ Shembuj të modeleve dhe formularëve mund të gjenden në Anekset I, J, K dhe L

personit që MVZ nuk mund të ndërhyjë apo të zgjidh problemin në emër të asnjë individi. Ata duhet të konstatojnë nëse parashtruesi i ankesës e ka provuar tashmë të kalojë nëpër procedurat normale apelit, duke përfshirë komisionet zgjedhore dhe / ose gjykatat, dhe ata duhet të pyesin për kopje të dokumenteve përkatëse. Në qoftë se ankuesit nuk i kanë ndjekur mjetet juridike nëpërmjet mekanizmave të apelit të parashikuara në ligj, VAGJ duhet ti inkurajojë ata të bëjnë kështu. Në përgjithësi, e drejta ankuesit për fshehtësisë duhet të respektohet, përveç kur parashtruesi i ankesës heq dorë nga fshehtësia zyrtare (konfidenciale). Derisa ankuesit i sigurojnë shumicën e informatave të nevojshme mbi atë rast, përfshirë dokumentacionin e shkruar dhe dëshmitë tjera, është e rëndësishme që të përpiqet të flitet me të gjitha palët në mënyrë që të merren

informacione të plota. Për aq sa është e mundur, VAGJ duhet të vlerësojë nëse ankesa është e vërtetë apo manipuluese, si edhe nëse ajo është e bazuar mbi një keqkuptim të të drejtave dhe rregullave apo është i motivuar politikisht.

Raportimi Final: Para largimit nga rajonet, VAGJ duhet të prodhojnë një raport përfundimtar duke i përmbledhur gjetjet e tyre kryesore lidhur me rajonet e tyre. Kjo do të japë informacione që mund të vlerësohen për përfshirjen e mundshme në raportin përfundimtar të MVZ-së. Raporti përfundimtar i VAGJ duhet gjithashtu të përfshijë çdo rekomandim për përmirësimin e procesit zgjedhor apo të MVZ të ODIHR-it në përgjithësi. Koordinator i VAGJ do të ofrojë udhëzime për kontributet e përfundimtare të VAGJ me shkrim sipas kërkesës.

4

Përgatitja për Vëzhguesit afatshkurtër (VASH)

Ashtu si dita e zgjedhjeve afrohet, përgatitjet për ardhjen e VASH bëhet një fokus në rritje të MVZ. Edhe ekipit bazë edhe VAGJ kanë përgjegjësi të rëndësishme në lidhje me VASH. Edhe pse mund të duket ndonjëherë vështirë, ia vlen të kujtohet se raportimi VASH është një nga elementet kryesore të vlerësimit të MVZ-së. Efektshmëria, me të cilën vendosen dhe menaxhohen VASH nga ana e MVZ do të ketë një ndikim të madh në suksesin e vëzhgimit. Çështjet e përgjithshme lidhur me ardhjen e VASH do të shpjegohen në detaje gjatë takimeve të VAGJ në kryeqytet dhe në komunikimet nga koordinatori VAGJ. VAGJ do të zbulojnë më shumë për numrin e VASH për të cilët ata do të jenë përgjegjës, detaje për vendosjen, dhe të gjitha përgatitjet e nevojshme në rajone. Është e rëndësishme të mbajmë parasysh se numri i ekipeve VASH, si dhe vendosja e tyre, i nënshtrohet të ndryshim deri në momen-

tin e fundit. Një fleksibilitet i madh dhe planifikim për gjërat e paparashikuara është i nevojshme, nga ekipi kryesorë në kryeqytet dhe nga VAGJ në terren.

Në thelb, ekipi bazë e bën rregullimin për ardhjen VASH dhe qëndrimin e tyre në kryeqytet, informimin e tyre mbi zgjedhjet, akreditimin e tyre, dhe vendosjen e tyre në rajonet dhe kthimin e tyre. VAGJ janë përgjegjës për të gjitha aranzhimet VASH në rajonet e tyre përkatëse, duke përfshirë planin rajonal të vendosjes, strehimin, përkthyesit dhe shoferët, brifingjet rajonale dhe informimet e shkurtra, organizimin e raportimit të VASH, si dhe koordinimin e ngushtë me VASH për derisa ata janë në terren. VAGJ të caktuar në kryeqytet do të kenë shumicën e këtyre përgjegjësisë të njëjta për VASH të caktuar në kryeqytet. Përgatitja për ardhjen e VASH është një nga përgjegjësitë kryesore të vazhdueshme të gjitha VAGJ.

A. Përgjegjësitë e Ekipeve Bazë

Ekipeve bazë do të bëjë marrëveshje paraprake për VASH dhe, me të dhënat që merr nga VAGJ, do të krijojë një plan të vendosjes nëpër tërë shtetin duke përcaktuar numrin e VASH që do të

dërgohen në rajonin e secilit VAGJ. Ekipeve kryesor do të vendos VASH në ekipe nga dy shtete pjesëmarrëse të OSBE-së, dhe në masën e mundshme, çdo ekip do të përbëhet nga një burrë dhe një grua. Plani i vendosjes së në mbarë vendin do të ndikohet nga një numër faktorësh, duke përfshirë numrin e VASH të dërguar nga shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së, shpërndarja popullore në vend, si dhe numrin e qendrave të votimit në çdo fushë të përgjegjësisë, si edhe çështje të tilla si përqendrim të pakicave nacionale dhe ekzistenca e rritur tensioneve politike ose parregullsive në një fushë të veçantë. Distanca, qasja, komunikimet, moti, dhe terrenin duhet gjithashtu të merren

parasysh. Ekipeve bazë i bën të gjitha marrëveshjet për ardhjen VASH në vend, si dhe rregullon transportin dhe strehimin për VASH gjatë qëndrimit të tyre në kryeqytet para se ata të dy vendosen në rajonet e tyre dhe kur ata kthehen për riatdhesim pas vëzhgimit të Ditës së zgjedhjeve. Transportimi për dhe nga rajonet e tyre është organizuar edhe nga ekipeve bazë. Përveç kësaj, ekipeve bazë i merr akreditimet zyrtare për të gjitha VASH nga autoriteti i përshtatshëm kombëtar dhe siguron që dokumentet e akreditimit janë shpërndarë para se VASH janë të vendosur në rajonet e tyre. Varësisht nga rrethanat, çdo ekip e VASH do të jetë e pajisur me mjetet e komunikimit, ose radio ose më shpesh telefona celular.

Ekipeve bazë organizon një informacion të plotë për VASH në kryeqytet vendosjes së tyre në rajone. Theks i informimit është në përgjegjësitë specifike të VASH për ditën e zgjedhjeve. Brifimi i VASH do të përfshijë metodologjinë e ODIHR-it për vëzhgimin e zgjedhjeve dhe Kodin e Sjelljes, si dhe procedurat e votimit dhe numërimin të votave, kontekstin politik, sistemin zgjedhor, periudha fushatës, media, statusi i minoriteteve dhe femrave në procesin zgjedhor, të sigurisë dhe logjistikës. Çdo VASH do të marrë një paketë informimi dhe udhëzimet për përdorimin e formularëve për raportim të vëzhgimit të zgjedhjeve që duhet të kompletohen nga vëzhguesit gjatë votimit dhe numërimin në ditën e zgjedhjeve, dhe të kthehen në selinë e MVZ-së.

B. Përgjegjësitë e VAGJ: Krijimi i një Plani Rajonal për vendosje

Pasi VASH të kenë mbërritur në rajonet ku ata do të vëzhgojnë procedurat e Ditës së Votimit, ata bëhen u bëhen përgjegjës ekipeve përkatëse të VAGJ dhe punojnë

nën mbikëqyrje të menjëhershme VAGJ. Për ardhjen e tyre dhe vendosjen në punë pa probleme, VAGJ duhet të bëjë punë të rënda përgatitore. Një detyrë e rëndësishme VAGJ në lidhje me VASH është që të kemi të dhëna për hartimin e planit rajonal të vendosjes. Siç u përmend më lart, ekipi bazë do të krijojë planin për vendosjen e VASH për tërë shtetin dhe do të informojë VAGJ sa ma përpara të jetë e mundur për numrin e ekipeve të VASH që do të vendosen në rajonet e tyre. VAGJ do t'u kërkohet të kontribuojnë në këtë proces me anë të raportimit të informacionit të rëndësishëm koordinatorit të VAGJ dhe ekspertit të logjistikës, si dhe duke ofruar pikëpamjet mbi numrin ideal të VASH të nevojshëm për të mbuluar fushën e përgjegjësive të tyre në mënyrë efektive. VAGJ duhet të mbaj në mend, megjithatë, se ekipi bazë gjithashtu vepron brenda një sërë kufizimesh dhe kërkesave. VAGJ prandaj mund të marrë më shumë ose më pak ekipe të VASH sa ata do ta konsideronin ideale.

VASH të ODIHR-it janë pothuajse gjithmonë në lëvizje, pasi ata lëvizin nga një stacion të votimit në tjetër, në vend se të rinë për të mbuluar vetëm një stacion të votimit për gjithë ditën e zgjedhjeve. Prandaj një plan rajonal i vendosjes duhet ti caktojë çdo ekipi të VASH një grup të veçantë të qendrave të votimit për ti vëzhguar. Ato duhet të jenë të dizajnuara për të siguruar se votimit dhe numërimit në rajonin e tyre është vërejtur në mënyrë sa më efektive të jetë e mundur, se një numër i vendeve të votimit është i mbuluar, se çdo zonë e veçantë ose çështje me interes ka pasur mbulim të mjaftueshëm nga VASH, dhe se VASH nuk i vizitojnë vendvotimet e tjetrit. VAGJ do të kenë të dhëna të mira të çështjeve unike dhe rrethanave që

karakterizojnë rajonet që ato i mbulojnë. Çdo plan rajonal i vendosjes së VASH duhet të projektohet për ti përdorur sa më të mirë angazhimet e VASH të caktuar në atë rajon dhe për të siguruar mbulimin e gjerë të qendrave të votimit. Plan i vendosjes duhet të jetë gati edhe para se të VASH të arrijnë.

VAGJ duhet ti shqyrtojnë këto kritere si ato ti hartojnë planet e vendosjes rajonale të tyre:

- ▶ Qendrat urbane;
- ▶ “Zonat e nxehta,” të dala nga tensionet e mundshme të fushatës lokale, parregullsi procedurale, zonat e pas konfliktit, problemet e regjistrimit të votuesve, etj;
- ▶ Fushat me interes të veçantë, p.sh., zonat e pakicave;
- ▶ Stacione të veçanta votimi, si p.sh., bazat ushtarake, burgje, spitale, etj¹⁶;
- ▶ Bilanci midis zonave urbane dhe rurale;
- ▶ Situata të sigurisë dhe logjistikës, si ajo e mbulimit të disa zona që nuk mund të jetë e mundur për shkak të shkaqeve të sigurisë, mungesa e transportit, ose kushte të vështira rrugore; dhe
- ▶ Çështje të distancës dhe kohës.

Për të maksimizuar kapacitetin e çdo ekipi të VASH, VAGJ duhet të caktojë dhe ndajnë rajonin e tyre në fushat e përgjegjësive për VASH, dhe të caktojë një zonë të veçantë të përgjegjësive për çdo ekip VASH për të shmangur çdo mbivendosje ose ngatërrim të punës së njëri tjetrit. Kurdo që të jetë e mundur, një listë të veçantë për qendrat e votimit duhet të caktohen për çdo ekip të VASH.

¹⁶ Ligjet kombëtare zakonisht i diktojnë të drejtat e vëzhguesve në këtë drejtim. Selia e Misionit do të sigurojë informacion rreth mundësive për qasje në këto vende.

Kjo është veçanërisht e rëndësishme në zonat urbane për të shmangur mbivendosje midis ekipeve të VASH. Edhe pse, në përgjithësi, VASH vizitojnë 10-15 qendra të votimit gjatë në ditën e votimit, duke kaluar rreth 30 minuta në secilën, atyre mund tu caktohet një numër shumë më i madh, duke kuptuar se ata nuk do ti vizitojnë të gjitha. Përveç në rrethana të veçanta, secili ekip i VASH do të vendosë vetë mënyrën si do ti vizitojë vendvotimet e caktuara, dhe i cilin vendvotim për ta vëzhguar gjatë numërimit. Ky sistem ndihmon të sigurohet që VASH kanë arritur në qendrat e votimit kohë pas kohe. Për qëllime praktike, megjithatë, VASH duhet të inkurajohen që të planifikojnë rrugën e tyre në mënyrë që ata të kenë arritur në vendin e tyre të duhur më të largët diku afër mesditës në mënyrë që ata të mund të qarkullojnë përsëri dhe të jenë më afër bazës së tyre me kohë që ata të vëzhgojnë procedurat e mbylljes dhe numërimit .

VASH janë të detyruar ti respektojnë të gjitha procedurat në Ditën e Zgjedhjeve. Edhe pse dita e votimit zakonisht zgjat

rreth 11-12 orë, një ditë pune e VASH shtrihet edhe përtej kësaj periudhe. Në mënyrë ideale, VASH duhet vëzhgojnë: (1) themelimin dhe hapjen e një qendre votimi; (2) votim në rreth 10 qendra votimi, rreth 30 minuta secila, duke përfshirë vizitat në një përsëritje të mundshme në të njëjtën stacion të votimit, nëse konsiderohet e nevojshme; (3) përfundim të votimit, numërimit të votave, dhe regjistrimin e rezultateve në një stacion të votimit. Shpesh, VASH u kërkohet ti shoqërojnë materialet në një stacion të lartë komisionit zgjedhor dhe ti vëzhgojnë procedurat atje. Kështu, rajoni i caktuar për çdo ekip të VASH duhet të jetë i arsyeshëm dhe i menaxhuar. Caktimi i detyrës së VADH nga ana e VAGJ duhet ta marrë në konsideratë strehimin e përshtatshëm, distancën e vozitjes, kohët e udhëtimit, rrugën dhe kushtet e motit. Kur Ekipet VASH janë vendosur larg nga qendra rajonale, marrëveshje të veçantë do të duhet të jetë bërë për të siguruar lehtësimin e komunikimit për qëllime të sigurisë dhe të transmetimit të raporteve të tyre të vëzhgimit. Mos harroni se rrethanat ndonjëherë kërkojnë që VASH mund tu kërkohet të vendosen diku tjetër dhe se nuk mund të ketë disa vonesa. VAGJ do të duhet të jenë fleksibël dhe të kenë plane rezervë për të gjitha eventualitetet. Siguria e vëzhguesve është një prioritet më i lartë dhe gjithmonë duhet të konsiderohet seriozisht, kur bëhet plani i vendosjes. Ekspertët e Sigurisë dhe logjistikës do ti këshillojnë VAGJ në qoftë se disa zona të vendit janë të kufizuara ose të kufizuar pjesërisht për VASH. Përveç kësaj, ekspert i sigurisë do të dhëna nga VAGJ lidhur me çdo situatë në rajonin e tyre që kërkon konsideratë të veçantë ose shqyrtim. VAGJ duhet të diskutoj çështje të sigurisë me administratën lokale dhe organizatat ndërkombëtare të pranishme në rajonin.

C. Përgjegjësitë e VAGJ: Informimi i VASH

Një përgjegjësi e rëndësishme e VAGJ është të ofrojë VASH briefing për rajonin specifik. Kjo mund të zhvillohet në kryeqytet pas informimit të përgjithshëm të VASH ose pas mbërritjes së tyre në rajone. Briefingu rajonal i VASH mund të jetë i shkurtër, në varësi të faktit nëse kushtet në rajon ndryshojnë ndjeshëm nga pikëpamja e përgjithshme kombëtare dhënë gjatë informimit të përgjithshëm të VASH.

Brifingu (informimi) rajonal duhet të përfshijë hollësitë në lidhje me rajonet e VAGJ, duke përfshirë:

- ▶ Natyrën fushatës parazgjedhore;
- ▶ Gjendjen e gatishmërisë së zyrtarëve lokal;
- ▶ Përbërjen demografike, duke përfshirë pjesëmarrjen e pakicave kombëtare dhe të grave në jetën publike;
- ▶ Çdo shqetësim të posaçëm lokal për ditën e zgjedhjeve;
- ▶ Përfshirjen e grupeve të vëzhguesve vendas në rajon;
- ▶ Rregullime logjistike dhe masa për kthimin e formularëve të raportimit dhe kthimin e VASH në kryeqytet;
- ▶ Çdo këshillë ose udhëzim të veçantë lokal që VAGJ mund të kenë për VASH.

VAGJ duhet ti paraqesin informimet e tyre në një mënyrë objektive dhe faktike dhe nuk ti çojnë VASH të formojnë ndonjë konkluzion paraprak mbi zhvillimin e Zgjedhjeve.

Brifingu është zakonisht me interes të veçantë për të VASH sepse ajo mund të

sigurojë mundësinë e parë për VASH për t'u takuar partnerët e tyre dhe me VAGJ tyre. Përveç brifingut gojorë, ekipet VAGJ duhet të përgatisin për çdo VASH një paketë informatash që përmban informata specifike të nevojshme për qëndrimin të tyre në rajon. Përmbajtja themelore e paketës duhet të përfshijë:

- ▶ Një listë me numrat e kontaktit që duhet të mbajnë me vete në çdo kohë, duke përfshirë numrat e telefonit të VAGJ, emrat dhe numrat e kontaktit të përkthyesit dhe shoferit, dhe numrat e urgjencës, të policisë lokale dhe spitalet;
- ▶ Një orar duke treguar kohën dhe vendin për takime dhe informime, nisje për t'u larguar në fushë në ditën e zgjedhjeve, çdo informacion i veçantë logjistik për ditën e zgjedhjeve, ku dhe kur do të kthehen apo transmetuar raportet e tyre të vëzhgimit, dhe orarin e nisjes për kthim në kryeqytet për riatdhesim;
- ▶ Një hartë që tregon territor specifik për tu mbuluar në ditën e zgjedhjeve;
- ▶ Një listë e qendrave të votimit në rajonet e tyre;
- ▶ Numri i telefonit dhe adresa e trupit votues të nivelit të mesëm përgjegjës për rajonin e tyre, dhe vendi ku zyrtarët e votimit do të dorëzojnë materialet dhe rezultatet pas mbylljes së qendrave të votimit dhe numërimit;
- ▶ Një fletë me informacion të përgjithshëm në lidhje me zonën; dhe
- ▶ Informacionit për restorantet, vendet e interesit lokal, vende të këmbimit të parave, dyqane, sigurisë së ushqimit, ujit të pijshëm, dhe sigurisë personale.

D. Përgjegjësitë e VAGJ: Raportimi i VASH

Është imperativ për VAGJ të bëjnë përgatitje të përshtatshme për kthim në kohë të formularëve për vëzhgim të VASH. VAGJ duhet të identifikojnë makina faks në vende të përshtatshme për VASH, në ambientet e tyre ose rrugës së tyre gjatë vëzhgimit. Objekte të tilla duhet të jetë në një vend të përshtatshëm, p.sh., jo zyra e një partie politike dhe në përgjithësi jo në një zyrë të qeverisë. Nëse makinat faks nuk janë në dispozicion, mund të jetë e nevojshme për të ngritur një sistem të dorëzimit me dorë në vende të sigurta të formularëve të plotësuar që ato së bashku me një sistem korrieri për të siguruar dorëzimin e tyre me kohë në selinë e misionit. Formularët janë të ndjeshëm dhe duhet gjithmonë të mbrohen. Ato nuk duhet të lihet në kujdesin e personave që nuk kanë lidhje me misionin.

VASH duhet të sigurojnë që çdo incident serioz i raportohet VAGJ ose ekipit bazë menjëherë, dhe se ata janë pasqyrohen në formularin për raportim, të cilat përfshijnë hapësirë të veçantë për këtë qëllim. VAGJ duhet të sigurojnë që të ketë një plan të përshtatshëm të komunikimit që të përmbushin këtë kërkesë. Informacioni mbi ndonjë incident serioz që i raportohet VAGJ duhet ti dërgohet menjëherë ekipit bazë.

Koordinatori i VAGJ do të sigurojë VAGJ udhëzime të veçanta mbi debriefimin e VASH dhe raportojë për rezultatet e tyre në ekipin bazë në kohë për t'u përfshirë në deklaratën paraprake të MVZ-së. Kjo është një kërkesë shtesë përpos dorëzimit të formularëve të VASH, që i mundësojnë MVZ për të kapur trendet dhe përshtypjet dhe të vë në kontekst çdo informacion shtesë që mund të mos jetë e qartë e analizuar nga formularët. Ky debriefing rajonal mund të bëhet në një numër mënyrash. Më shpesh, VAGJ takojnë apo flasin në mënyrë individuale me ekipe të VASH vonë në ditën e zgjedhjeve për të mbledhur përshtypjet e tyre kryesore dhe ti përcjellin më tej. Nga ana tjetër, VAGJ mund të caktojnë një debriefing të grupit të VASH në rajonin e tyre dhe t'ia raportojnë gjetjet kryesore ekipit bazë. Në çdo rast, është e rëndësishme që tu përmbaheni afateve të raportimit të vendosura nga ekipi thelbësor në mënyrë që raportimi të mbërrijë në kohë që të përdoret për përgatitjen e deklaratës dhe konkluzioneve paraprake. Madje edhe nëse VAGJ flasin me çdo ekip të VASH individualisht në lidhje me situatën e tyre të përgjithshme, ende mund të jetë e rëndësishme që të caktohet një debriefing rajonal, ku i gjithë grupi i VASH (nëse është e mundur) mund të ndajnë eksperiencat e tyre dhe ofrojnë karakterizimin e tyre zgjedhore. Ky debriefing duhet të bëhet para largimit të tyre në kryeqytet. Kurdo që të jetë e mundur, ekipi kryesor do të planifikojë një debriefing shtesë për VASH para se të nisen për në vendet e tyre të origjinës. Ky debriefing qendror do të mundësojnë VASH për të marrë një pamje më të gjerë për zhvillimin e zgjedhjeve. VAGJ duhet të sigurohen se janë bërë përgatitjet për largimin e VASH dhe se të gjitha VASH janë të vetëdijshëm për kohën dhe vendin për kthimin e tyre në kryeqytet. Në shumë raste, nisja për në kryeqytet mund të bëhet menjëherë pas debriefimit rajonal.

E. Përgjegjësitë e VAGJ: Vendosja e VASH

VAGJ janë përgjegjës për gjetjen e strehimit të përshtatshëm për çdo VASH caktuar në rajonin e tyre. Kjo duhet të organizohet para ardhjes së VASH. Vendosja mundësisht do të jetë në hotele, por në raste të veçanta mund të jetë në strehim privat ose vende tjera nëse është e nevojshme. Kur identifikohen opsione, VAGJ duhet të marrë parasysh:

- ▶ Çmimin në lidhje me honorarët;
- ▶ Energjisë elektrike dhe ujit të nxehtë;
- ▶ Mundësitë e komunikimit, si e-mail, telefon, faks, etj;
- ▶ Siguria personale dhe siguria e sendeve personale;
- ▶ Përshtatshmëria në lidhje me zonën e vëzhgimit dhe vendosjen e nga, dhe prapa, në kryeqytet; dhe
- ▶ hapësirë e mundshme për takim.

VAGJ duhet, kur është e mundur, personalisht të vizitojnë vendin e akomodimit për të siguruar se ajo është e përshtatshme. VASH këshillohen para ardhjes së tyre se, në disa raste, niveli i strehimit në dispozicion mund të jetë modest apo se ata mund të strehohen bashkë me një vend. Kur bën rezervime për VASH, VAGJ duhet ta bëjnë të qartë se çdo VASH do të jetë përgjegjës për të paguar faturën e tij ose të saj për strehim.

F. Përgjegjësitë e VAGJ: rekrutimi i Stafit për VASH

Rekrutimi e përkthyesve kompetent dhe shoferëve të besueshëm është thelbësore për suksesin e punës së VASH. Për aq sa është e mundur, shoferët dhe përkthyesit duhet të punësohen nga i njëjti

komunitet ose zone që VASH do të vëzhgojnë. Kjo do të sigurojë njohje me zonën e tyre dhe se ata do të kenë mundësinë për të votuar. Çdo ekip i VASH do të ketë një përkthyes dhe një shofer.

Në disa raste, ekipi kryesor mund të jetë në gjendje ti furnizojë VAGJ me informacione të kontaktit për përkthyes dhe shoferë në rajonin tyre të cilët kanë punuar me sukses me Misionet e mëparshme të ODIHR-it.. Duke kërkuar emra shtesë, VAGJ duhet ti kontaktojnë organizatat relevante ndërkombëtare, universitetet, shkollat e gjuhës, dhe kontaktet tjera gjatë aktiviteteve të tyre. Shpesh, VAGJ do të jenë në gjendje për të vendosur një njoftim në universitete. Mund të jetë e mundur të vendosen reklama në gazetata lokale. Përkthyesi i VAGJ dhe shoferi ka të ngjarë të jetë në gjendje për të ndihmuar me sugjerime të mëtejshme për rekrutimin e personelit shtesë. Nëse gjithçka tjetër dështon, VAGJ duhet të konsultohet me ekipin bazë për të marrë mbështetje të mëtejshme.

Regjistri i shoferëve dhe përkthyesve të mundshëm duhet ta tejkalojë numrin e ekipeve të VASH për të siguruar se ka një alternativë në qoftë se dikush të sëmuret ose nuk është në dispozicion. Gjatë intervistave me kandidatët, megjithatë, duhet tu bëhet e qartë se nuk ka angazhime për punësim deri në finalizim të numrit të ekipeve të VASH. Është gjithashtu e rëndësishme që t'ua bëjnë të qartë përkthyesve dhe shoferëve se ata do të paguhet direkt nga ekipet VASH. Shpenzimet e karburantit do të ndahen nga ekipi bazuar në faturat ose normat fikse.

Në punësimin e të gjithë personelit, VAGJ duhet të theksojnë fshehtësinë e punës dhe sidomos çdo kush që punon për MVZ si një përkthyes ose shofer do të pritet që të heq dorë nga

të gjitha aktivitetet politike dhe të sillen në një mënyrë politikisht neutrale gjatë gjithë periudhës së punësimit të tyre. Gjithashtu, VAGJ duhet të sigurohet që personeli i mundshëm të jetë në dijeni për orët e gjata dhe kushtet e sakta të punësimit, duke përfshirë pagën. Vini re se, ndërsa çdo përpjekje do të bëhet për ti mundësuar stafit të votojë në ditën e zgjedhjeve, mund të mos jetë e mundur për ta që të shkojnë në stacionin e tyre të votimit gjatë vëzhgimit. Nëse ka dispozita ligjore për metodat alternative të votimit, të tilla si votimi në fillim apo në shtëpi, VAGJ duhet ta inkurajojë personelin që të përfitojnë nga mekanizmat e tillë. Të gjithë përkthyesit e mundshëm duhet të intervistohen për të konfirmuar përshtatshmërinë e tyre. Atyre që pranohen duhet tu jepet një fjalor i terminologjisë zgjedhore për të mësuar para ditës së zgjedhjeve. Edhe kur një anëtar VASH flet gjuhën lokale, prapë do të jetë e nevojshme për këtë ekip për të thirrur një përkthyes në mënyrë që të dy anëtarët e ekipit të kenë qasje të plotë në informacionin e plotë dhe të barabartë ashtu si janë duke e ndjekur detyrën e vëzhgimit. Kur punësohen shoferët, VAGJ duhet të sigurojnë se ata janë në zotërim të një leje të vlefshme dhe kanë sigurim. VAGJ personalisht duhet ta shohin çdo mjet për tu siguruar se është i sigurt, dhe është e rehatshme dhe përfaqësuese. Për vëzhgim gjatë sezonit të dimrit, duhet të kenë goma bore dhe zinxhirët e gomave duhet të përdoret nëse është e mundur. Preferohen makina me katër dyer. Terrene specifike mund të kërkojë automjete specifike. Është një avantazh nëse shoferët mund të flasin anglisht dhe në qoftë se ata kanë një telefon celular, edhe pse asnjëra prej këtyre nuk është një kërkesë. Është e dobishme që të ketë një takim me gjithë personelin ndihmës të rekrutuar në vend përpara ditës së zgjedhjeve, në të cilën mund VAGJ ta prezantojnë veten dhe të shpjegojnë natyrën e punës dhe atë që

pritet prej shoferëve dhe përkthyesve gjithë ditën e zgjedhjeve dhe në mbrëmje. Ky takim mund të shërbejë edhe për ti përsëritur gjërat praktike, p.sh., për ti rimbushur telefonat celularë, për të marrë karburante për makinën, për ti rregulluar kontaktit në, hartat, planet e rrugës, etj

G. Përgjegjësitë e VAGJ: bashkërendimi i VAGJ në ditën e zgjedhjeve

Dita e zgjedhjeve është një ditë e ngarkuar për VAGJ. Pasi që VAGJ nuk mund të jenë në gjendje për të parë shumë nga VASH të tyre në ditën e zgjedhjeve, ato duhet të sigurohen paraprakisht se çdo kush është i informuar mirë për marrëveshjet gjatë Ditës së Zgjedhjeve, sidomos koha, rrugët, formularët e paraqitjes së vëzhgimit dhe procedurat e tjera të raportimit. VAGJ do të kenë nevojë për të planifikuar me kujdes për të siguruar që të gjitha aspektet e punës së vëzhgimit bëhen në mënyrë efektive në rajonin e tyre të përgjegjësisë. Ndërsa VAGJ vetë mund të dëshirojnë të vizitojnë disa stacione të votimit në ditën e zgjedhjeve, përgjegjësitë e tyre kryesore janë për ta mbikëqyrur vëzhgim e VASH në rajonin e tyre, të jenë në dispozicion për të VASH ti informojnë ato mbi mbarëvajtjen e ditës, që të shikojmë në ndonjë problem të rëndësishëm zgjedhor që mund të lindin në rajonin e tyre, dhe të qëndrojnë në kontakt me shtabin e misionit.

Si udhëzimet bazë, VAGJ duhet:

- ▶ Të sigurohet se ekipet VASH kanë marr obligimet tyre në mëngjes për tu mundësuar atyre që të vëzhgojë hapjen e një qendre votimi;
- ▶ Përgatisin një plan për VASH për ti thirrur apo për ti takuar VAGJ gjatë ditës;

- ▶ Të jenë në dispozicion për t'iu përgjigjur thirrjeve VASH në rast të ndonjë incident që mund të ndodhë;
- ▶ Ti raportojë ekipit bazë / koordinatorit të VAGJ gjatë ditës ashtu si është udhëzuar;
- ▶ Të sigurojë që ndërlidhja po punon për kthimin / Faksimi e formave të raportit;
- ▶ Siguron transmetimin në kohë të formularëve të raportimit;
- ▶ Siguron që të gjithë VASH janë kthyer të sigurt në strehimet e tyre.

Pas vëzhgimit të numërimit në një stacion të votimit, VASH u kërkohet zakonisht të ndjekin fletëvotimet dhe materialet tjera zgjedhore të komisioneve zgjedhore rajonale vëzhgojnë një pjesë ose të gjithë procesin përpunimit në atë nivel. Ky informacion është kritik për vlerësimin e integritetit të përpunimit dhe transmetimit të rezultateve. Në disa raste, disa VASH duhet ti fillojnë aktivitetet e tyre vëzhguese më vonë gjatë ditës dhe ta përqendrojnë vëmendjen e tyre në procesin e numërimit dhe përpunimit. Ekipi bazë do të ofrojë udhëzime të veçanta për çdo vëzhgim të komisioneve zgjedhore rajonale. Nëse kjo përbën një pjesë të metodologjisë së vëzhgimit, ajo gjithashtu do të ndikojë si VAGJ përgatisin planet e tyre për vendosje rajonale .

H. Përgjegjësitë E VAGJ: VASH të rekrutuar parlamentarisht dhe lokalisht

Duke njohur vlerën e bashkëpunimit me grupet vëzhgues parlamentare, ODIHR-i është i përkushtuar plotësisht në bashkëpunim me Asamblenë Parlamentare të OSBE-së (OSBE AP), Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës, Parlamentit Evropian, dhe, në rast, Asambleja

Parlamentare e NATO-s, dhe grupime të tjera parlamentare që dëshirojnë të bashkohen me një mision vëzhgimi ndërkombëtar të zgjedhjeve brenda kuadrit të metodologjisë së ODIHR-it për vëzhgimin e zgjedhjeve. Në kontekst të zgjedhjeve për autoritetet e qeverisjes vendore, ODIHR-i shpesh bashkëpunon me Këshillin e Kongresit në Evropë të Autoriteteve Lokale dhe Rajonale të Evropës. ODIHR ka vendosur praktikën më të rregullta dhe procedurën për mbështetje dhe bashkëpunim me organet përkatëse parlamentare, duke përfshirë sigurimin e një informimi për vëzhguesit parlamentarë dhe mbështetje logjistike për vendosjen e tyre. Ekipi kryesor i ODIHR-it zakonisht përfshin një oficer ndërlidhës parlamentar që lehtëson këto përgatitje. Përpjekjet e përbashkëta të vëzhgimit të ditës së zgjedhjeve kryhen në emër të organizatave përkatëse dhe nën ombrellën gjithëpërfshirëse të një misioni vëzhgues ndërkombëtarë të zgjedhjeve.

Sa i përket bashkëpunimit të ODIHR-it me OSBE-AP, dy organet shkëmbejnë informacione gjatë gjithë procesit zgjedhor, dhe OSBE-AP së ftohet rregullisht ta shoqërojë vlerësimin për nevojat e ODIHR-it. Përveç kësaj, kryesuesi i OSBE-së mund të caktojë një anëtar të lartë të OSBE-AP të jetë koordinatori i posaçëm për ta udhëhequr vëzhgimit afat-shkurtër për një zgjedhje të veçantë. Kur të caktohet, koordinatori i posaçëm jep deklaratë paraprake pas zgjedhjeve në lidhje me kreun e misionit dhe liderët e delegacioneve nga asamblëtë e tjera parlamentare. Ekipi bazë do të këshillojë VAGJ në qoftë se parlamentarët janë në mesin e ekipeve të VASH të dërguar në rajonin e tyre. Vendosja dhe riatdhesimi VASH parlamentarë ka gjasa të bëhet në një kohë të ndryshme nga ajo e planifikuar për VASH tjerë, dhe marrëveshjet e tjera të veçanta mund të jenë

të nevojshme. Një qasje fleksibile është e nevojshme. **Vëmendje adekuate duhet përkushtuar për të siguruar që janë bërë përgatitje të përshtatshme për vëzhguesit parlamentare.**

Përveç kësaj, shpesh si mirësjellje, ODIHR-i strehon një personel ndërkombëtar propozuar përmes disa ambasadave lokale të shteteve pjesëmarrëse të OSBE-së. VASH vendor të rekrutuar e plotësojnë numrin i përgjithshëm të VASH që ODIHR-i e kërkon nga shtetet pjesëmarrëse, dhe ata duhet të shihen si

një simbolike, më tepër se një kontribut të konsiderueshëm. Shpesh, ata do të japin shoferët dhe përkthyesit e tyre, dhe kohë pas kohe do të vendosin ekipe prej dy personave nga ambasada e njëjtë. Më shpesh, VASH e rekrutuar në vend do të përfshihen në planet përgjithshme të vendosjes të hartuara nga VAGJ mbi të njëjtën bazë si VASH e dërguar nga jashtë. Ata duhet të marrin pjesë në konferenca rajonale dhe debriefing, dhe ata duhet të plotësojnë formularë për vëzhgim dhe tu përmbahen udhëzimeve tjera nga MVZ.

5

Administrata dhe Financat

ODIHR vendos një Premium mbi menaxhimin e shëndoshë të resurseve. VAGJ janë përgjegjës për të kontabilitetit në hollësi për të gjitha fondet të vendosura nën kujdesin e tyre. Oficer i financave i MVZ do të sigurojë që VAGJ të marrin çdo udhëzim të veçantë dhe instruksione, dhe do të jenë në dispozicion për ti ndihmuar VAGJ për problemet lidhur me financat. Për ta lehtësuar standardizimin e administratës së misionit dhe të financës, VAGJ do të pajisen me kopje të printuara ose versionet elektronike të formave standarde dhe shablloneve. Honorarët e VAGJ të dërguar nga shtetet e ndryshme paguhen drejtpërdrejt nga shteti përkatës i tyre. **VAGJ duhet të mbërrijë në vend me mjete të mjaftueshme për ti mbuluar shpenzimet e jetesës së tyre dhe harxhimet e rastësishme për gjithë kohëzgjatjen e qëndrimit të tyre, pasi MVZ nuk do të jetë në gjendje për të ndihmuar me këto shpenzime ose për të çuar fonde në emër të një qeverie.** Para se të vijnë në vend, VAGJ duhet të kenë një kuptim të qartë të qeverisë së tyre se çfarë pret nga ata në drejtim të menaxhimit të parave të siguruara (p.sh., duke kursyer faturat, etj). VAGJ honorarët e të cilëve sigurohen nga ODIHR-i përmes Fondit për Përmirësimin diversifikimit të Misioneve të Vëzhgimit të Zgjedhjeve do të marrin udhëzime në përputhje me rrethanat. ODIHR do ti mbulojë shpenzimet e VAGJ të lidhura me veprimet në rajonin e tyre përkatëse

në përputhje me buxhetin e ekipit VAGJ. Shpenzimet e autorizuara të VAGJ përfshijnë:

- ▶ Përkthyesin e VAGJ dhe pagat e shoferit dhe pagesat lidhur me këtë, të tilla si karburante, shpenzimet e parkimi, tarifave rrugore;
- ▶ Furnizime për zyra;
- ▶ Shpenzime për kopjim;
- ▶ Shpenzimet që lidhen me telekomunikacionet zyrtare dhe instalimin dhe përdorimin e e-mail;
- ▶ Shpenzimet për udhëtim në mes kryeqytetit dhe rajonit për vendosje fillestare dhe kthim, dhe për takime të thirrura nga selia e misionit; dhe
- ▶ Shpenzimet për udhëtim brenda rajonit të vëzhgimit të VAGJ, kur miratohet paraprakisht nga zyrtari i financave.

Shpenzime të tjera jo të parapara në buxhet duhet të jenë miratuar më parë nga kreu i misionit dhe oficer i financave.

Për ti mbuluar këto shpenzime, VAGJ do të marrin para të gatshme për harxhime operative në disa këste. Zakonisht në dollarë amerikanë ose euro dhe në monedhën vendase. Në rast se monedha vendase harxhohet, VAGJ duhet të marrë certifikatat e këmbimit duke treguar shumat në dollarë amerikanë ose euro

dhe të monedhës vendase, kur këto para këmbehen në monedhën vendase. VAGJ duhet të sigurojnë që të gjitha të hollat ruhen siç duhet. **VAGJ duhet të marrë një faturë origjinale ose faturë për çdo pagesë që bëjnë.** Në disa raste, nëse shitësi nuk ka të lëshojë një faturë, mund të zëvendësohet me një pagesë me vaucher¹⁷. VAGJ duhet ti regjistrojnë shpenzimet e tyre në përputhje me udhëzimet e ofruara nga zyrtari i financave.

Paratë operative që u lëshohen VAGJ duhet të llogariten, pastrohen, dhe regjistrohen nga zyrtari i financave gjatë takimeve me VAGJ bazuar mbi dokumentacionin mbështetës: faturat (të përkthyer në anglisht), kontratat, dhe faturat e pagesës. Kësti i ri paguhet pas pajtimit të pjesërishtëm bazuar në nivelin e shpenzimeve të çdo ekipi dhe veprimeve të planifikuara. Në fund të misionit, oficer i financave do të bëjë revidimin e fondeve të mbetura dhe do të kryejë një regjistrim përfundimtar të shpenzimeve para riatdhesimit të VAGJ. Për të thjeshtuar revizionin kur fondet paraprake janë të llogaritur dhe pastruar, nga VAGJ kërkohet ngjisin të gjitha faturat mbi fletët e letrës A4 të ndara në kategoritë vijuese:

- ▶ Faturat / bono pagesë për pagesat në dollarë amerikanë ose euro;
- ▶ Fatura / bono pagesë për pagesat e paguara në monedhën vendase;
- ▶ Certifikatat për shkëmbim (nëse ka); dhe
- ▶ Kopjet e kontratave.

Punësimi i personelit të rekrutuar në vend, duke përfshirë përkthyes dhe shoferët, duhet të konfirmohen me një kontratë. Eksperti i logjistikës do të sigurojë ekzemplarë, si dhe një listë të dokumenteve shtesë të kërkuara. Kontratat e plotësuara dhe nënshkruara (origjinal) së bashku me dokumentet e tjera përkatëse duhet të kthehen në selinë e misionit. Është e preferueshme për të përgatitur dy kontrata origjinale, një për çdo palë në marrëveshje. Edhe kur ekziston një kontratë formale, një faturë ose kupon pagese duhet ti mbështesë të gjitha pagesat e bëra në lidhje me kontratën. Çdo përpjekje do të bëhet për të siguruar kopjet e kontratave të personelit lokal si në anglisht dhe gjuhën vendase, por versioni anglisht është gjithmonë ligjërishit i vlefshëm.

Kompensimi për shoferët dhe përkthyesit e VAGJ duhet të jenë bërë në përputhje me orarin e që këshillohet nga selia e MVZ. Personelit lokal i kërkohet të mbajë një shënim angazhimit të tyre dhe jashtë orarit, mbi bazën e të cilave kompensimi do të paguhet në përputhje me shërbimet e kryera. Shënimet origjinale duhet të bashkëngjiten me kuponët për pagesë.

Para se të nisen nga rajonet e tyre, VAGJ duhet të takohet me pronarët shtëpive të tyre, si dhe me furnizuesit e mundur, për të bërë pagesat përfundimtare, të marrin fatura finale, dorëzojnë çelësat, dhe kthimi i pajisjeve me qira. **VAGJ nuk duhet të kenë asnjë faturë pa paguar kur ata largohen nga rajonet e tyre.**

¹⁷ Një mostër e formës së kuponit të pagesës mund të gjendet në Shtojcën M.

6

Roli i VAGJ në mbylljen e misionit

A. Aktivitetet pasuese dhe takimet e lamtumirës

Pas udhëtimit të VASH në kryeqytet për riatdhesimin, VAGJ në përgjithësi do të duhet të qëndrojë në fushë për disa ditë më shumë për ti ndjekur aspektet kryesore të procesit zgjedhor dhe për të bërë vizita lamtumirës të mirësjelljes. Ekipi bazë do ti informojë VAGJ për çdo çështje të veçantë që ata pritët ta ndjek. **VAGJ duhet të bëjë thirrje të lamtumirës me kontaktet kyçe, duke përfshirë zyrtarët rajonal ose lokal, administratorët e zgjedhjeve, krerët e partive politike dhe OJQ-ve, dhe të tjerë që kanë bashkëpunuar me gjatë vëzhgimit.** Këto takime duhet të përdoren gjithashtu për ti marrë pikëpamjet dhe mendimet pas zgjedhore dhe mendime mbi zhvillimet lidhur me zgjedhjet.

B. Mbyllje administrative e misionit

Ka një numër hapash logjistike dhe thelbësore që duhet të merren për të mbyllur një MVZ të ODIHR-it. Pas ditës së zgjedhjeve, të gjithë VASH do të kthehen sa më shpejt të jetë e mundur për në kryeqytet dhe të përfundojnë çdo proces

të nevojshëm të debriefingut para largimit të tyre. VAGJ duhet të mbeten në rajonet e tyre për disa ditë më të gjatë, në varësi të rrethanave lokale, për të vëzhguar ndonjë element të mbetur të procesit zgjedhor para se të kthehen në kryeqytet për një debriefing final me ekipin kryesor dhe largimin e mëvonshëm.

Një tjetër aspekt i procedurës së mbylljes është të organizohen letra për dorëzimin në selinë e misionit. VAGJ duhet ti mbajnë të gjitha dokumentet qenësore që mund të jenë të vlefshme për raportin përfundimtar të MVZ-së ose për të ndjekë situatën, për shembull, dëshmi apo prova për ankesat e zgjedhjeve. Mund gjithashtu të jetë e dobishme për ti mbajtur listat e drejtuesve të automjeteve, përkthyesve, kontakte, dhe qendrat e votimit, si dhe harta dhe materiale të përgatitura për VASH, këto mund të jenë shumë të dobishme në rastin e përsëritjes së zgjedhjeve apo për zgjedhjet e ardhshme.

Do të ishte ideale të gjitha këto materiale të jenë në format elektronik dhe kopjohen në një CD për selinë e misionit. Kopjet e të gjitha raportimeve nga ekipi VAGJ duhet gjithashtu të jenë në CD. Çdo dokument që është vetëm në letër, jo në formë elektronike, duhet të radhitet në

dosje, ose të skanuar për ta përfshirë në CD. Sigurohuni se nuk do të mbeten dokumente, qofshin ato në letër ose në formë elektronike në rajonin e vëzhguar. Materialet duhet të shkatërrohen ose të dërgohen në selinë e misionit për shkatërrim.

Kompjuterët Laptop duhet të kthehet me të gjitha dokumentet e fshira nga ato në mënyrë që ata janë të gatshëm për t'u përdorur për misionin e vëzhgimit të ardhshëm. Për ata që kanë marrë me qira kompjuterët, është veçanërisht e rëndësishme që ato të kthehet "të pastër" dhe me asnjë dokument të misionit mbetur në hard drive. VAGJ duhet të mos harrojnë të zbrazin kompjuterët në Recycle Bin dhe për të siguruar se laptopët dhe telefonat celularë të marra nga selia e misionit janë në rregull dhe gati për kthim me të gjitha funksionet.

Për shkak të nevojës për të bërë thirrje lamtumirës dhe për ti finalizuar çështjet administrative, VAGJ duhet ta fillojnë procesin e mbylljes së veprimtarive të

tyre rajonale disa ditë para largimit të tyre të planifikuar për në kryeqytet për riatdhesimin.

Selia e Misionit do të planifikojë një kohë të veçantë për çdo ekip VAGJ për t'u takuar me oficerin e financave dhe ekspertët e logjistikës për një pajtim përfundimtar financiar dhe kthimit të pajisjeve.

Normalisht, ekipi bazë do të planifikojë një sesion përfundimtar të debriefingut për VAGJ një ditë ose dy para largimit të tyre të planifikuar nga vendi. Ky takim shërben për të ndarë ndonjë analizë përfundimtare dhe konkluzione në lidhje me zgjedhjet, si edhe rezultate të MVZ-së dhe rekomandime për veprim në të ardhmen. Ai gjithashtu siguron një forum për të diskutuar dhe vlerësuar organizimin dhe efikasitetin e vetë MVZ-ës dhe për të zhvilluar rekomandime për misionet e ardhshme. Këto do të adresohen në lidhshmëri informatat nga VASH. Informatat e VAGJ janë shumë të çmueshme për ti përmbushur standardet më të larta të mundshme të ODIHR-it.

Shtojcat

Aneksi A

Lista e Detyrave dhe Përgjegjësive Kyçe të VAGJ

Vendos veten në rajonin e përgjegjësisë tuaj:

- ▶ Informo koordinatorin e VAGJ kur keni ardhur në zonën tuaj të përgjegjësisë;
- ▶ Nëse nuk jeni të kënaqur me punën e përkthyesit ose shoferit, merrni tjerë;
- ▶ Gjeni me qira strehim që mund të shërbejë edhe si zyrë;
- ▶ Vendosni lidhje të komunikimit me selinë e misionit (telefon, faks, e-mail);
- ▶ Kontaktoni koordinatorin e VAGJ dhe ekspertin logjistikës për të ndarë të gjitha detajet e mësipërme dhe të gjitha problemet e mundshme që mund të kenë nevojë të trajtohen.

Organizoni takime fillestare dhe prezantoni veten dhe MVZ-në te:

- ▶ Zyrtarët rajonal dhe zyrtarët e qeverisjes vendore;
- ▶ Zyrtarë të zgjedhjeve të qeverisë rajonale dhe lokale; koordinoni këto takime me analistin zgjedhor;
- ▶ Shefin e policisë rajonale/ose lokale, koordinoni këto takime me ekspertë të sigurisë;
- ▶ Zyrtarë rajonale të partive kryesore politike, koordinoni këto takime me analist politik;
- ▶ OJQ-të, si vëzhgues vendas, grupe të drejtave të njeriut, dhe organizatat e grave, koordinoni këto takime me analist politik;
- ▶ Udhëheqësit e tjerë të komunitetit apo të personave të informuar (grupet e pakicave, medimeve dhe për-

faqësues të universitetit nëse është relevante, etj).

Vëzhgoni:

- ▶ Punën e komisioneve zgjedhore dhe përgatitjet e tyre për ditën e zgjedhjeve;
- ▶ Fushatën e zgjedhjeve;
- ▶ Gjendjen e të drejtave civile dhe politike në lidhje me zgjedhjet;
- ▶ Mbulesën me medime;
- ▶ Kontestet e mundshme zgjedhore dhe çështjet gjyqësore.

Përgjigju kërkesave të mundshme MVZ të rëndësishme për rajonin, si:

- ▶ Për të hetuar pretendimet specifike ose çështjeve;
- ▶ Për të mbledhur informacion të mëtejshëm mbi çështje specifike të lidhura me procesin zgjedhor ose aktivitetet e vëzhgimit të zgjedhjeve.

Raportoni MVZ-së rregullisht:

- ▶ Kontakte të rregullta me telefon, të paktën dy herë në javë ose ashtu si udhëzohet me koordinatorin e VAGJ;
- ▶ Raportet e menjëhershme me telefon për ndonjë dhunë ose ndonjë ndërhyrje me aktivitetet tuaja.

Bëni përgatitjet dhe ofroni mbështetje të plotë për VASH:

- ▶ Përgatitni një plan rajonal të vendosjes;

- ▶ Bëni rregullime logjistike, duke përfshirë edhe shoferët, përkthyes, dhe strehim;
- ▶ Krijoni një kornizë për raportim;
- ▶ Informoni VASH;
- ▶ Mbikëqyrni tërë ditën e zgjedhjeve vëzhgoni dhe raportoni në rajonin tuaj.

Ndiqni udhëzimet financiare dhe administrative:

- ▶ Merrni faturat për të gjitha shpenzimet;
- ▶ Sigurohuni që të gjithë personelit të kontraktohet si duhet;
- ▶ Ndiqni me vëmendje procedurat e mbylljes të MVZ.

Shtojca B

Kontribuoni për përgatitje të planit të vendosjes në koordinim me zëvendës shefin dhe ekspertin e logjistikës:

- ▶ Përcakto rajonet e mundshme për çdo ekip të VASH;
  - ✓ Merr ose përgatit harta të rajonit që do të vëzhgohet;
  - ✓ Merrni lista të organeve relevante vëzhguese dhe vendndodhjen e qendrave të votimit;
- ▶ Bëni përgatitje për vizita të qendrave të veçanta të votimit, siç janë kazermat institucionet ushtarake, burgjet, spitalet, etj;
- ▶ Identifiko ekipet e VASH për rregullimin e vëzhgimit në komisionet rajonale/lokale të zgjedhjeve.
- ▶ Përgatitni një pako për informim të VASH;
  - ✓ Hartën, listën e vendvotimeve dhe listat e organeve zgjedhore lokale/rajonale;
  - ✓ Listat informuese të vendeve specifike dhe me prioritet;
  - ✓ Listat e numrave të faksit që do të përdoren për dërgimin e raporteve të vëzhgimit;
  - ✓ Listën e kontakteve të VAGJ në seli dhe shërbimeve emergjente;
- ▶ Orar për ditën e zgjedhjeve, duke përfshirë kohën e raportimit dhe dërgimit të faksit.

Rekruto vozitës dhe përkthyes:

- ▶ Rekruto një numër të mjaftueshëm të vozitësve dhe përkthyesve, duke përfshirë zëvendësimet e tyre;
- ▶ Bëni përgatitjet që vozitësit dhe përkthyesit ti marrin VASH kur ata të kenë afritë.

Rregulloni vendosjen:

- ▶ Rregulloni vendosjen për çdo VASH duke përfshirë ato që janë vendosur larg nga baza;
- ▶ Vërtetojuni për numrat e tyre të telefonit dhe faksit, ose alternativat tjera

Përgatitni VASH për informim:

- ▶ Zgjidhni vendin për informim rajonal të VASH;
- ▶ Përgatitni prezantim me një vëzhgim rajonal;

Koordinimi në ditën e zgjedhjeve:

- ▶ Bëni orarin për nisjen e VASH;
- ▶ Sqaroni kohën e raportimit të VASH për VAGJ;
- ▶ Rregulloni qasjen në aparatet e faksit për dërgim të raporteve zgjedhore në ditën e zgjedhjeve;
- ▶ Kontaktoni VASH rregullisht dhe raportoni rezultatet e tyre deri te koordinatori i VAGJ;
- ▶ Rregulloni informim për VASH pas përfundimit të procedurave të ditës së votimit dërgoni një përmbledhje të konkluzioneve të VASH deri te koordinatori i VAGJ për deklarata preliminare;
- ▶ Bëni një listë të regjistrimit për ti shënuar të gjitha ekipet e VASH.

Dita pas zgjedhjeve:

- ▶ Bëni një informim për VASH dhe përgatitni një përmbledhje të rezultateve dhe konkluzioneve;
- ▶ Rregulloni kohën e dërgimit të VASH për në kryeqytet.

Aneksi C

Pika të sugjeruara për kontrollim për Komisionet e Zgjedhjeve

Metoda për emërimin dhe detyrat e përgjithshme:

- ▶ Si caktohen anëtarët e komisionit?
- ▶ A thua ndonjë anëtarë ka dhënë dorëheqje apo është larguar nga zyra?
- ▶ A është ofruar trajnimi për anëtarët e komisionit? Nëse po, nga kush?
- ▶ A janë siguruar burime të mjaftueshme për komisionin për të kryer përgjegjësitë e saj?
- ▶ A mbështeten komisionet mbi autoritetet rajonale ose komunale për të kryer disa detyra zgjedhore, të tilla si:
  - ✓ Përgatitjen e listave votuese?
  - ✓ Verifikimin e peticione në mbështetje të një partie apo kandidati?
  - ✓ Regjistrimin e partive, kandidatëve, apo listave të kandidatëve?
  - ✓ Formimin e komisioneve (këshillave zgjedhore) të vendotimeve?
  - ✓ Aprovimin e aplikimeve për të mbajtur tubime dhe veprimtari të fushatës së partisë?

Përfaqësimi i partive politike në komisione:

- ▶ A janë partitë politike të lejuara të kenë përfaqësues në këshillat zgjedhore?
- ▶ A marrin pjesë partitë e opozitës plotësisht në diskutimet?
- ▶ A dominojnë disa partive në lidhje me numrin e anëtarëve? Në pozitat e lidershipit?

Përfshirja e grave dhe pakicave kombëtare:

- ▶ A ka baraspeshë të burrave dhe grave në komisionet zgjedhore?
- ▶ Cila pjesë e pozitave udhëheqëse (kryesuesit, zëvendës kryetarit, sekretarit) mbahen nga gratë?
- ▶ A janë pakicat kombëtare të përfaqësuara në komisionet zgjedhore?
- ▶ Nëse femrat apo pakicat kombëtare janë të nën-përfaqësuara në komisione, çfarë rrethana ose pengesa pengojnë pjesëmarrjen e tyre?

Paanshmëria (pavarësia) e komisioneve zgjedhore:

- ▶ Kush e drejton dhe mbikëqyr komisionin? Një komision më i lartë? Ndonjë organ apo zyrtar i pushtetit lokal?
- ▶ Kush mund të kthejë ose anulojë ndonjë vendim të komisionit?
- ▶ Kush mund të apelojë vendimin e komisionit, dhe si vendoset për apelet?

Transparenca dhe besimin në proces:

- ▶ A mund të vlerësoni nëse ekziston një mungesë e besimit në procesin?
- ▶ A janë mbledhjet e komisionit të hapura për publikun dhe mediumet? A janë vëzhguesit vendas (partiak dhe jo-partiak) të lejuar të jenë të pranishëm?
- ▶ Vëzhguesit ndërkombëtar? Përfaqësuesit e partive politike?

- ▶ A zhvillon komisioni takime të rregullta me agjendë?
- ▶ Si njoftohen anëtarët për mbledhjen?
- ▶ Si ndërmerr komisioni vendime? Me vendimin e kryetar? Me votën e anëtarëve? A thua kërkohet kuorum?
- ▶ A janë procesverbalet e mbledhjeve dhe vendimet e regjistruara? Të botuara? Në dispozicion sipas kërkesës?
- ▶ A Kërkohet prej komisionit të botojë informata ose materiale për edukimin e votuesve? Nëse po, çfarë lloj?
- ▶ Në çfarë programe edukimi angazhohet komisioni për të inkurajuar pjesëmarrjen e votuesve? A ka programe që synojnë në veçanti pakicat kombëtare apo femrat?
- ▶ Në zonat me përqindje të lartë të pakicave kombëtare, a janë materiale në dispozicion në gjuhën e pakicës?
- ▶ A janë rezultatet e numëruara të përpiluara për të treguar detaje sipas vendvotimeve? Kush ka të drejtë të marrë kopje? Ata janë bërë publike dhe kur? A janë ata të botuara në shtypin lokal në atë format?

Kërkimet e përgjithshme:

- ▶ Kërkoni kopje të listave të vendvotimeve me adresat e tyre;
- ▶ Pyetni për detajet e kontaktit për komisionet e nivelit të ulët;
- ▶ Pyetni për refuzimin e çdo partie, kandidatit, apo nominimin e peticionit;
- ▶ Pyetni për organizatat vëzhguese vendase të akredituar për të vëzhguar procesin zgjedhor; pyeteni nëse ndonjë aplikim është mohuar dhe, nëse po, pse?
- ▶ Pyetni për procesin e ankesave dhe apeleve dhe rastet e mundshme?

Shtojca D

Pika të sugjeruara për kontrollim mbi Regjistrimin e votuesve

Përgatitja e listave:

- ▶ A është sistemi i përgjithshëm për hartimin e listave të zgjedhësve aktiv (çdo votues i ligjshëm duhet të deklarojë vendimin e tij/ të saj për të votuar dhe regjistruar për çdo zgjedhje) ose pasiv (listat e votuesve përfshijnë emrat e të gjithë votuesve me të drejtë votimi)?
- ▶ Cilat janë organet lokale përgjegjëse për aspekte të ndryshme të përgatitjes së listave të votuesve (për shembull, zyrat lokale të policisë mund të mbajnë shënime të vendbanimeve, ndërsa autoritetet komunale mund të jenë përgjegjës për organizimin e listës)?
- ▶ Çfarë masa ekzistojnë për të eliminuar hyrjet e dyfishta të mundshme, heqjen e emrave të personave të vdekur, shtimin e votuesve të ri që mund të jenë rritur nga zgjedhjet e fundit, transferimin e shënimeve individuale nga një listë në një listë tjetër në rast se një person ka lëvizur, apo azhurnimin e emrave të grave të cilat janë martuar dhe ndryshuar mbiemrat e tyre?
- ▶ A ishin listat e prodhuara me dorë ose ruhen në ndonjë bazë të dhënash të kompjuterizuara?
- ▶ A ishin përfunduar listat në kohë?

Njoftimi dhe inspektimi publik:

- ▶ Kishte ndonjë përpjekje për edukimin e votuesve në lidhje me listat e votuesve? Nëse po, a ishte ndonjëra prej tyre e targetuar për gratë, pakicat, apo votuesit e rinj?
- ▶ Ishin njoftuar votuesit se ata ishin të regjistruar dhe ku duhet të votojnë?
- ▶ Ishin postuar listat publikisht për shqyrtim?
- ▶ A ishin votuesit në gjendje të kërkojnë korrigjime të mundshme lehtë?
- ▶ A kishte ndonjë ankesë formale apo apelim në listat e votuesve? Nëse po, a mund të vlerësohet nëse ato ishin trajtuar në mënyrë efektive dhe të paanshme?

Konsiderata të tjera:

- ▶ A dukeshin listat të jenë të sakta dhe të plota?
- ▶ Krahasoni numrin aktual të votuesve të regjistruar me numrat në zgjedhjeve të mëparshme. Nëse duket sikur ka një luhajtje të konsiderueshme, pyetni për informata për rrethanat që mund të ketë shkaktuar një ndryshim të tillë.
- ▶ A ka probleme të veçanta të dukshme, të tilla si jo-regjistrimi i pakicave?

Aneksi E

Vende të sugjeruara për kontrollim për Partitë politike dhe kandidatët

Organizata e Partisë dhe struktura:

- ▶ A është partia kryesore ose rajonale ose është me bazë etnike? Sa është anëtarësimi i vlerësuar? Cila është mbështetja e tanishme për partinë?
- ▶ Me kë është lidhur partia politikisht? A është partia pjesë e ndonjë koalicioni?
- ▶ Kur është regjistruar partia? A hasi ndonjë problem me procesin e regjistrimit?
- ▶ Cila është fuqia e partisë (bazuar në rezultatet e paraprake, vende aktuale në parlament dhe këshillat komunale, postet aktuale të mbajtur në qeverinë qendrore dhe lokale)?
- ▶ A boton partia gazetën e vet? A është pronare e ndonjë radio apo stacioni televiziv? A gëzojnë mbështetjen e ndonjë mediumi të veçantë?
- ▶ A ka partia qëllim të dërgojë vëzhgues të partisë në terren ditën e zgjedhjeve? Sa shumë vëzhgues partia do të jetë në gjendje për të rekrutuar? A do të sigurojë partia trajnim për to?
- ▶ Si financohet partia?

Problemet e mundshme gjatë periudhës para-zgjedhore:

- ▶ A ka hasur partia ndonjë dhunë, frikësim, apo ndërhyrje në aktivitetet e saj apo përpjekjet e fushatës?
- ▶ A është arrestuar apo ndaluar ndonjë aktivist të partisë?
- ▶ A ka hasur partia vështirësi në mbajtjen e takimeve publike? Marrjen e mi-

ratimit nga autoritetet lokale? A i ishte mohuar ndonjë kërkesë për takim apo miting? Nëse po, për çfarë arsye?

- ▶ A janë munduar autoritetet e shtetit apo lokale për të ndërhyrë në procesin zgjedhor?
- ▶ A ishte ndonjë prej kandidatëve të partisë i refuzuar apo hequr nga lista e kandidatëve? Nëse po, pse?
- ▶ Nëse një kërkesë ishte e nevojshme për regjistrimin e kandidatëve, a ishte partia e penguar në mbledhjen e nënshkrimeve të peticionit ose vërtetimit të peticionit?
- ▶ A ka partia besim në komisionet zgjedhore kombëtare, rajonale, dhe lokale, dhe në procesin zgjedhor në tërësinë e tij, duke përfshirë në retrospektivë?

Pritjet dhe shqetësimet e mundshme për ditën e zgjedhjeve:

- ▶ A ka partia ndonjë shqetësim për problemet potenciale ose parregullsitë në ditën e zgjedhjeve?
- ▶ A sheh partia ndonjë nevojë të veçantë për praninë e vëzhguesve ndërkombëtarë në një zonë të caktuar ose në disa vendvotime? Ku? Pse?
- ▶ Çka presin ata për pjesëmarrja e votuesve që të jetë në rajon?

Përzgjedhja e kandidatëve:

- ▶ Si partia zgjedh kandidatët e saj? Në qoftë se sistemi zgjedhor është proporcional, si partia vendos rradhitjen e kandidatëve në listën e saj?

A ka ndonjë proces demokratik brenda partisë për të bërë këto vendime?

- ▶ Çfarë përqindje e kandidatëve të partisë janë gra apo pjesëtarë të pakicave kombëtare?
- ▶ A kërkohet prej kandidatët të paguajnë tarifë apo të kontribuojnë në parti për t'u bërë kandidat?

Përfshirja e grave dhe pakicave kombëtare:

- ▶ Sa gra mbajnë pozitat udhëheqjes brenda partisë? Cilat pozicione? A janë gratë të përfaqësuara në listën e kandidatëve të partisë?
- ▶ A thua partia përfaqëson interesat e një pakice të veçanta kombëtare? Nëse jo, a thua partia siguron që pakicat kombëtare të jenë të përfaqësuara në listën e kandidatëve të saj?
- ▶ A adreson platforma e partisë e çështjet me interes të veçantë për gratë? Për pakicat kombëtare?
- ▶ A ka "krah të grave" në parti, dhe, nëse po, sa i rëndësishëm është ai?

Strategjitë të fushatës:

- ▶ Cilat metoda të fushatës janë duke përdorur nga partia për të arritur te votuesit?
  - ✓ Mediumet masive?
  - ✓ Mitingje dhe ngjarjet politike?
  - ✓ Anketime derë në derë?
  - ✓ Posterë / fletushka?
  - ✓ Tjera?
- ▶ Çfarë konsideron partia të jetë çështje kryesore në zgjedhje? Cilat tema janë duke u mbështetur në mesazhet e fushatës së partisë?
- ▶ A janë ata të kënaqur me qasjen e tyre në media?
  - ✓ Shuma e kohës së paraparë falas?
  - ✓ Shuma e kohës së paraparë përmes reklamave të paguara?
  - ✓ Në mediumet publike? Në mediumet private?
  - ✓ A janë ata të kënaqur me baspeshimin e mediumeve?
- ▶ Çfarë ata konsiderojnë të jenë fuqitë dhe dobësitë e fushatës së tyre?

Shtojca F

Vende të sugjeruara për kontrollim OJQ-s dhe vendit Vëzhguesit

Prioritetet dhe objektivat:

- ▶ Cila është fusha kryesore e interesit e organizatës?
- ▶ Çfarë shpreson që të arrijë? Si? A ka pengesa për arritjen e qëllimeve të saj? Nëse "po", çilat janë ato kryesoret?
- ▶ Çfarë konsiderojnë të jetë roli i saj në, apo marrëdhënie të, zgjedhjeve? A ka ndjekur procesin zgjedhor dhe, nëse po, ka sjellë ndonjë përfundim? A ka lëshuar raporte publike?
- ▶ Cilat janë aktivitetet kryesore të organizatës?

Organizimi dhe struktura:

- ▶ A është organizatë kombëtare ose është e bazuar rajonale?
- ▶ Çfarë është anëtarësimi në organizatë? Duke përfaqësuar një pakicë nacionale? Përfaqëson gratë dhe çështjet e grave?
- ▶ A është organizata e lidhur me ndonjë parti politike? Agjenci qeveritare? Organizatë të punës? Organizatë fetare?
- ▶ A ka organizata personel të paguar? A mbështeten në vullnetarë?
- ▶ Si financohet organizata? A marrin kontribute prej qeverisë?
- ▶ Kontribute ndërkombëtare? Kontribute nga burimet private?

Marrëdhëniet me autoritetet:

- ▶ Si gjykon organizata në përgjithësi autoritetet e vetëqeverisjes lokale

në lidhje me bashkëpunimin e tyre? Efikasitet? Reagim?

- ▶ A është organizata e regjistruar? Nëse është kështu, a hasi ndonjë vështirësi kur përpiqej të regjistrohet?
- ▶ A ka hasur organizata në ndonjë ndërhyrje apo ngacmim nga autoritetet?
- ▶ Në qoftë se organizata synon të vendosë vëzhgues në zgjedhjet, a thua është përballur me vështirësi në rekrutimin dhe regjistrimin e tyre?

Shpresat dhe shqetësimet e mundshme për ditën e zgjedhjeve:

- ▶ A është organizata në fjalë e brengosur rreth problemeve të mundshme apo parregullsive në ditën e zgjedhjeve?
- ▶ A thua organizata beson se ndonjë rajon i veçantë ose vendvotim kërkon vëmendje të veçantë nga vëzhguesit ndërkombëtar? Nëse po, ku? Pse?
- ▶ A do të vëzhgojnë organizata në ditën e zgjedhjeve?
  - ✓ Nëse po, në cilat fusha?
  - ✓ Sa vëzhgues do të vendosë?
  - ✓ Çfarë metodologji do të përdorim?
  - ✓ A thua vëzhguesit do të jenë të trajnuar para ditës së zgjedhjeve?
  - ✓ A do të përgatisë organizata raport për konstatimet e saja? Kur do të dalë raporti?
  - ✓ Çfarë lloj bashkëpunimi pret nga zyrtarët e vendvotimit?

-
- ✓ A pret ndonjë pengesë ose kufizim në vëzhgimet e tyre?
  - ▶ Edhe pse e ODIHR-it duhet të mbështeten vetëm mbi rezultatet e vëzhguesit e saj në deklaratën e tij për rezultatet preliminare dhe konkludimet dhe në raportin e saj përfundimtar, a thua organizata do të jetë e gatshme për të ndarë informata për përsh-
typjet e saj, duke përfshirë incidente të mundshme apo probleme që ka hasur që mund të kërkojnë ndjekje, ose bashkëpunim me, vëzhguesit ndërkombëtar?
  - ▶ A do të jetë e mundur të vihet kontakt me organizatën në ditën e zgjedhjeve? Numrat e Kontaktit?

Shtojca G

Vende të sugjeruara për kontrollim për Mediumet

- ➔ Mos harroni se nuk ju lejohet për të dhënë intervista në cilin do aspekt qenësor të zgjedhjeve dhe rezultatet e vëzhgimit të zgjedhjeve. Shih aneks në vijim për udhëzime për trajtimin e medimeve.
- ➔ Kur ju flisni me gazetarë, mos harroni të formuloni pyetjet tuaja në mënyrë neutrale dhe të përbaheni nga çfarëdo shprehje opinioni mbi çështjet e lidhura me zgjedhjet.

Informata për mediumet:

- ▶ Cila është audiencia e vlerësuar/ lejueshmëria e medimeve?
- ▶ Çfarë është varg i transmetimit (mediumet elektronike) ose qarkullimin e çështje (mediumet e shkruara)?
- ▶ A është medium publik apo privat? Nëse është privat, kush e posedon mediumin?
- ▶ A ka mediumi ndonjë përkatësi politike? A mbështet ndonjë kandidat ose parti?
- ▶ Sa gazetarë të punësuar dhe të pavarur të punojnë për mediumin? Sa janë femra?

Mbulimi i zgjedhjeve:

- ▶ Çfarë lloj mbulimi të zgjedhjeve zbaton mediumi? Sa debate elektorale dhe programe transmetojnë ata?
- ▶ A mundëson mediumi kohë apo hapësirë të lirë për kandidatët?
- ▶ A transmetuar ose shtyp mediumi reklama politike të paguara?
  - ✓ Nëse po, a janë kushtet e njëjta për të gjitha partitë dhe kandidatët?

- ✓ Cili është çmimi, dhe si krahasohet me sasi të barabartë të reklamave komerciale?
- ✓ A thua kandidatët dhe partitë kanë blera në fakt kohë transmetimi ose hapësirë të shtypur?
- ✓ A i është refuzuar ndonjë kandidati koha e transmetimit ose hapësira e shtypur?
  - ▶ A thua mediumi ka transmetuar ose të botuar ndonjë informatë për edukimin e votuesve?
  - ▶ A thua ndonjë ankesë formale është ngritur kundër mediumit si rezultat i mbulimit të zgjedhjeve? Nëse po, nga kush? Cili ishte rezultati?

Opinione:

- ▶ Cilat janë çështjet kryesore në këtë fushatë?
- ▶ A thua fushata ka ofruar kushte të barabarta për kandidatët?
- ▶ A thua ka ndonjë ndryshim domethënës në mes këtyre zgjedhjeve dhe zgjedhjeve të mëparshme?
- ▶ Cili është mendimi i tyre për nivelin e zhvillimit të medimeve në vend? A janë ata të pavarura, profesionale, dhe të lira të shprehin pikëpamjet e tyre?
- ▶ A thua mediumet përballen me ndonjë problem në mbulimin e zgjedhjeve (p.sh., dhunë, frikësime, presion, censurë, vetë-censurë, ngacmim, kontroll tatimore, veprime gjyqësore, probleme të jashtëzakonshme me shpërndarjen ose pranimin e letrës për gazetën, ose llojet e tjera të ndërhyrjes)?

-
- ▶ A thua organet rregullatorë të medimeve janë të paanshme? Këto organe kanë vënë ndonjë sanksion në mediumet në lidhje me mbulimin e zgjedhjeve?
  - ▶ Çfarë ndikimi kanë mediumet në opinionin publik? A janë ata të besuara dhe të perceptuara si burime të besueshme të informatave?

Shtojca H

Udhëzimet për Ballafaqim me Mediumet

Interes i fortë në prani të MVZ gazetarët mund të çojë në përqsasje VAGJ dhe kërkonti një deklaratë apo intervistë në lidhje me MVZ dhe përfundimet e tij. ODIHR beson në vlerën e transparencës në punën e tij dhe do të nxisë marrëdhënie të mira me mediumet. Megjithatë, është e rëndësishme që çdo mision zgjedhor të flasë me një zë të vetëm dhe për të dërguar një mesazh të qëndrueshme në të gjitha deklaratat e tij publike për një proces zgjedhor. Prandaj, disa udhëzime duhet të pasohen nga të gjithë vëzhguesit kur kanë të bëjnë me mediumet.

Në thelb, vëzhguesit mund të flasin me mediumet në lidhje me punën e tyre, por jo në lidhje me mendimet e tyre apo konstatimet e tyre. Kodi i Sjelljes së Vëzhguesve këshillon që vëzhguesit mos bëjnë komentime personale në lidhje me përmbajtjen e vrojtimit e tyre në medime. Kjo duhet të merret seriozisht, pasi përvoja e kaluar tregon se komentet në medime mund të merret jashtë kontekstit, paraqitur ndryshe, ose portretizohen si pamje zyrtare të MVZ-së në zgjedhjet, edhe në qoftë se ato janë paraqitur në mënyrë të qartë si mendime personale. VAGJ prandaj duhet të përmbahen nga komente publike apo përfundim mbi përmbajtjen e vrojtimit e tyre. Për shembull, ata nuk duhet të ofrojë ndonjë mendim mbi mjedisin politik; flasin për rezultatin e zgjedhjeve, apo të japin një vlerësim të nivelit të përgjithshëm të konkurrencës, barazia e kushteve, ose integritetin e zgjedhjeve. Ata duhet gjithashtu të përmbahen nga krahasimi i zgjedhjeve publikisht në çdo zgjedhje tjetër ata mund të kenë vërejtur në vendin e njëjtë ose diku tjetër. VAGJ nuk janë të detyruar të japin intervista,

ose t'iu përgjigjen pyetjeve të paraqitura nga medime, nëse ata nuk dëshirojnë. Megjithatë, është e rëndësishme për të shmangur deklaratat të tilla si “Mua nuk më lejohet të flas me gazetarët.” VAGJ janë të lirë të flasin me mediumet apo përgjigjen pyetjeve në lidhje me qëllimin, organizimin, dhe metodën e vëzhgimit. Për shembull, VAGJ duhet të ndjehen të lirë për të bërë llojet e mëposhtme të pikave për mediumet:

- ▶ Kush janë ata dhe nga cili vend ata vijnë;
- ▶ Se ata janë pjesë e një ekipi të vëzhguesve të ftuar nga qeveria për të vëzhguar;
- ▶ Se prania e tyre reflekton rëndësinë e këtyre zgjedhjeve dhe nivelin e interesit ndërkombëtar në to;
- ▶ Që të gjitha shtetet e OSBE-së janë angazhuar për të ftuar vëzhgues, në njohjen se vëzhgimi ka potencial për të rritur transparencën dhe besimin e publikut në procesin zgjedhor, se ODIHR ndjek çështjet zgjedhore në të gjitha shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së;
- ▶ Numri i përgjithshëm i vëzhguesve të ODIHR-it që janë në vend;
- ▶ Se ata po takohen me një shumëllojshmëri të gjerë të kandidatëve, partive, zyrtarët, administratorët e zgjedhjeve, të shoqërisë civile, dhe të tjerët;
- ▶ Se ata janë duke shiquar në të gjitha aspektet e zgjedhjeve, duke përfshirë kuadrin ligjor, administratën zgjedhore, ankesave dhe apelimeve, fushata politike, performansa e medimeve, etj;

- ▶ Numri i VASH kërkuar për ditën e zgjedhjeve;
- ▶ Metodologjia e përgjithshme për të respektuar në ditën e zgjedhjeve;
- ▶ Që një konferencë për shtyp do të mbahet në kryeqytetin ditën pas zgjedhjeve për të njoftuar rezultatet paraprake të MVZ-së dhe konkluzionet dhe se të gjithë përfaqësuesit e medimeve janë të mirëpritur për të marrë pjesë.

Nëse ndonjë përfaqësues i mediumit vazhdon të kërkojë informata ose komente

përtej pikave të përmendura më lart, ata duhet të referohen në ekipin bazë. **Vetëm kreu i misionit mund të bëjë komente të pavarur në emër të ODIHR-it MVZ në mediumet.**

Nëse një VAGJ flet për mediumet, ai ose ajo duhet të bëjë një shënim se kush i intervistoi ato dhe cilat medime përfaqësonin ato. Ata duhet të informojnë selinë e misionit. Ata duhet gjithashtu të përpiqen të marrin një kopje të çdo artikulli të botuar ose një kasetë të transmetuar për të parë nëse komentet e tyre janë raportuar me saktësi.

Shtojca I

Formulari i sugjeruar i raportit javor të VAGJ

MISIONI I VËZHGIMIT TË ZGJEDHJEVE I ODIHR NË _____
[shteti, lloji dhe data e zgjedhjeve]

FORMULARI I RAPORTIMIT JAVOR TË VËZHGIMIT TË VAGJ

Nr. i ekipit	
Lokacioni dhe AOR	
Periudha e mbuluar	

1. Përmbledhje Ekzekutive (Në formë me pika të shkurtra, thekso ngjarjet ose çështjet më të rëndësishme të kësaj jave.)

---

2. Komisionet lokale zgjedhore, administrata lokale dhe statusi i tyre i përgatitjes së zgjedhjeve

---

---

3. Partitë politike, koalicionet dhe kandidatët

---

4. Aktivitetet e fushatës dhe mediumet

---

5. OJQ-të, vëzhguesit e brendshëm, bashkëbiseduesit e tjerë

---

6. Pjesëmarrja e pakicave kombëtare/ femrave

---

7. Ankesat dhe ankimimet

---

8. Mangësitë e identifikuarra, parregullsitë dhe/ ose shkelje të legjislacionit zgjedhor ose rregulloreve, përbetimeve të OSBE-së dhe standardeve të tjera ndërkombëtare për zgjedhje demokratike

---

---

9. Përgatitjet e logjistikës për VASH/ çështjet e sigurisë ose mbrojtjes

---

---

10. Lista e kontakteve të realizuara:

LLOJI	EMRI	ORGANIZATA	KONTAKT TELEFONI	ADRESA
OJQ-ve, Partia, zyrtare, Medime, Të tjera				

11. Ndonjë çështje tjetër, ose kërkesë për ndihmë nga selia

Shtojca J

Formulari i sugjeruar për raport të shpejtë të VAGJ

MISIONI I VËZHGIMIT TË ZGJEDHJEVE I ODIHR NË _____
[shteti, lloji dhe data e zgjedhjeve]

RAPORTIMI I SHPEJTË

Nr. i ekipit	
Lokacioni dhe AOR	
Data e raportimit	
Tema	

(Shkurtimisht përshkruani zhvillimin apo ngjarje, burimi juaj i informacionit, dhe nëse ju planifikojnë ndonjë vazhdim të veprimit.)

Shtojca K

Formulari i sugjeruar për raportimin e rasteve nga VAG

MISIONI I VËZHGIMIT TË ZGJEDHJEVE I ODIHR NË _____
[shteti, lloji dhe data e zgjedhjeve]

RASTI

FORMULAR PËR NDJEKJEN E ANKESAVE, SHKELJEVE DHE PARREGULLSIVE

Nr. i ekipit	
Lokacioni dhe AOR	
Data e raportimit	

Data e aktivitetit të dyshuar: _____

Aktiviteti/ Kategoria (shikoni pikën e duhur (s)):

☐ Dhuna	☐ Fushata nga zyrtarët publik
☐ Paraburgimi / arrestimi	☐ Gabimet e Komisionit Zgjedhor
☐ Ngacmimi i aktivistëve	☐ Medieme (mbulimin, qasja, ngacmimet)
☐ Listat e votuesve	☐ Përgatitjet për votim
☐ Materiale e botuar në fushatë	☐ Mitingjet
☐ Keqpërdorimi i burimeve publike	☐ Tjetër

Detaje (nëse dihet, përfshi zonën zgjedhore dhe vendvotimin, dhe dispozitat ligjore të shkelura):

NËSE ËSHTË DORËZUAR ANKESË FORMALE TE AUTORITETET

Ku është dorëzuar ankesa? Komisionin Zgjedhor
 Gjykatë
 Prokurori

Kur është paraqitur ankesa? _____

Ankuesi: _____

Titulli / përkatësia e ankuesit: _____

I pandehuri / i akuzuari: _____

Titulli / përkatësisë e të pandehurit / të akuzuarit: _____

Statusi / rezultati i ankesës: _____

Nevojitet ndjekje? _____

NËSE NUK ËSHTË DORËZUAR ANKESË FORMALE

Është ankesë nga një burim i besueshëm? Përveç nëse burimi kërkon konfidencialitet, trego emrin dhe informatat kontaktuese.

Çfarë provat mbështesin ankesën?

A keni qenë në gjendje për të verifikuar pavarësinë e tillë?

Komente të tjera:

Aneksi L

Formulari i sugjeruar për Raportin përfundimtar të VAGJ

MISIONI I VËZHGIMIT TË ZGJEDHJEVE I ODIHR NË _____
[shteti, lloji dhe data e zgjedhjeve]

RAPORTI PËRFUNDIMTAR

Nr. i ekipit	
Lokacioni dhe AOR	
Data e raportimit	

1. Pasqyrë e përgjithshme e zgjedhjeve në zonën tuaj të përgjegjesisë

Shkurtimisht theksoni konkluzionet tuaja kryesore të zgjedhjeve në zonën e përgjegjesisë (AoR) tuaj. A ishte në e përgjithësi në përputhje me përbetimet e OSBE-së dhe standardeve të tjera ndërkombëtare për zgjedhje demokratike, apo kishte të meta dhe/ ose parregullsi?

Nëse jo, cilat ishin problemet kryesore? A keni ndonjë koment shtesë për deklaratën e MVZ-së dhe rezultatet dhe konkluzionet paraprake?

Nëse po, ju lutem jepni detaje.

---

2. Ndjekja

A ka ndonjë çështje të pazgjidhur në lidhje me këto zgjedhje dhe para se të përfundojë procesi që do të kërkojë ndjekje edhe pas largimit të MVZ?

---

3. Rekomandimet për raportin përfundimtar të MVZ-së

A keni ndonjë sugjerim për rekomandime specifike për autoritetet që duhet të përfshihen si pjesë e raportit përfundimtar të MVZ-së?

---

4. Komete dhe rekomandime mbi funksionimin e MVZ

Ju lutemi jepni mendimin tuaj mbi operacionet e MVZ, të gjitha problemet për të cilat duhet të jemi të vetëdijshëm, dhe ndonjë sugjerim si të përmirësohet MVZ në të ardhmen.

---

5. Ndonjë koment tjetër

Shtojca M

Formulari i vauçerit për pagesë

VAUÇER I OSBE PREJ FONDIT PER PAGESAT E KRYERA	Nr. i vauçerit: Data: Zyra / Misioni: Çek / Para të gatshme / Transferim
---	---

Paguar (emri, ID #, # telefonit, adresa.):

Shuma prej:

Qëllimi:

Aprovuara për pagimin	e paguara nga	pagesës pranuar
.....	.....	.....
Emri & Titulli	Fondi Kujdestar	I paguari

Llogari për tu paguar			
Kodi ose Titulli	Vlera	= USD / EURO	
			Kontrolluar & dhe gjetur saktë nga:
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"><p>1. Për GJITHA shpenzimet, VAGJ duhet të kenë dokumentet mbështetëse, d.m.th., fatura origjinale ose fletë pranimi.</p><p>2. Në disa raste, kur një shitës nuk lëshon faturë, mund të zëvendësohet me faturë pagese.</p><p>3. Vauçeri i pagesës duhet të plotësohet krejtësisht të përfshijë detaje të personit të paguar, shumën, shërbimin ose përshkrimin e mallrave, datën, pagesin dhe nënshkrimin e të paguarit.</p></div>			.....
			Shefi i kontabilitetit

Shtojca N

Zotimet specifike lidhur me zgjedhjet të përfshira në Dokumentin e Kopenhagës të OSBE-së të vitit 1990

Paragrafët e Dokumentit të Kopenhagës të OSBE-së të vitit 1990 që lidhen direkt me zgjedhjet janë riprodhuar më poshtë.¹⁸ Zotimet shtesë të OSBE-së të rëndësishme për zgjedhjet janë të përfshira në botimin e doracakut për Vëzhgimin e ODHR-së (botimi i pestë, 2005).

- (6) Shtetet pjesëmarrëse deklarojnë se vullneti i popullit, i shprehur lirisht dhe në mënyrë të drejtë nëpërmjet zgjedhjeve periodike dhe të vërteta, është baza e autoritetit dhe legjitimitetit e gjithë qeverisë. Shtetet pjesëmarrëse në përputhje me rrethanat do të respektojnë të drejtën e qytetarëve të tyre për të marrë pjesë në qeverisjen e vendit të tyre, qoftë drejtpërdrejt ose me anë të reprezentativës zgjedhur lirisht nga ato përmes proceseve të ndershme elektorale. Ata e njohin përgjegjësinë e tyre për të mbrojtur dhe të mbrojtur, në përputhje me ligjet e tyre, ndërkombëtare të të drejtave të njeriut detyrimet dhe angazhimet e tyre ndërkombëtare, rëndin demokratik vendosur lirisht nëpërmjet vullnetit të popullit kundër aktivitetet e personave, grupeve apo organizatave që angazhohen ose të refuzojë të heqë dorë nga terrorizmi apo dhuna që kanë për qëllim përmbyshjen e atij mënyrë ose në atë të një shteti tjetër pjesëmarrës.
- (7) për të siguruar që vullneti i popullit shërben si bazë e autoritetit të qeverisë, Shtetet pjesëmarrëse do të:

- (7.1) të mbajë zgjedhje të lira në intervale të arsyeshme, në përputhje me ligjin;
- (7.2) lejojnë të gjitha vendet në të paktën një dhomë e parlamentit kombëtar që do të kundërshtuar lirisht në një votim popullor;
- (7.3) garantojnë votë universale dhe të barabartë të qytetarëve të rritur;
- (7.4) sigurojnë që votat janë të hedhura me votim të fshehtë ose sipas procedurës ekuivalente të votimit të lirë, dhe se ata janë të numërohen dhe të raportohen me ndershmëri me rezultatet zyrtare të bërë publike;
- (7.5) respektojnë të drejtën e qytetarëve për të kërkuar zyrës politike apo publike, në mënyrë individuale ose si reprezentatives të partive politike apo organizatave, pa diskriminim;
- (7.6) respektojnë të drejtën e individëve dhe grupeve për të krijuar, në liri të plotë, partitë e tyre politike apo organizatave të tjera politike dhe të ofrojë partie politike dhe organizatat e tilla me garancitë e nevojshme ligjore për t'u mundësuar atyre të garojnë me njëri-tjetrin në baza të barabarta trajtim përpara ligjit dhe nga autoritetet;

---

¹⁸ Teksti i plotë i Dokumentit të Kopenhagës mund të gjendet në www.osce.org/docs

(7.7) sigurojnë që ligji dhe puna e politikave publike, fushata politike të kryhen në një atmosferë të drejtë dhe të lirë, në të cilën as veprimi administrativ, as dhuna e frikësim të partive dhe kandidatëve për të paraqitur pikëpamjet e tyre lirisht dhe kualifikimeve, ose nuk lejon votuesit nga të mësuarit dhe diskutimin e tyre, ose të hedhin votën e tyre pa frikën e ndëshkimit;

(7.8) sigurojnë që asnjë pengesë ligjore ose administrative nuk u pengon rrugën, qasje të papenguar në medime mbi një bazë jo-diskriminuese për të gjitha grupimet politike dhe individët të cilët dëshirojnë të marrin pjesë në procesin zgjedhor;

(7.9) të sigurojë që kandidatët që marrin numrin e nevojshëm të votave të kërkuara nga ligji janë instaluar siç duhet në detyrë dhe janë të lejuar të qëndrojnë në detyrë derisa të përfundojë mandati

i tyre ose është sjellë ndryshe në fund në një mënyrë që është i rregulluar me ligj, në pajtim me procedurat demokratike parlamentare dhe kushtetuese.

(8) Shtetet të konsiderojnë marrjen pjesë të vëzhguesve, të huaj dhe vendas, mund të rrisin procesin zgjedhor për zgjedhjet e shteteve në të cilat janë duke u zhvilluar. Prandaj ata ftojnë vëzhgues nga ndonjë tjetër shtetet pjesëmarrëse në OSBE dhe e institucionet përkatëse private dhe organizatat që mund të dëshirojnë ta bëjnë vëzhgimin aq sa lejohet nga ligji. Ata gjithashtu do të përpiqen të lehtësojnë qasjen e ngjashme për procedurën e zgjedhjeve të mbajtur nën nivel kombëtar.

Vëzhguesit e tillë nuk do të ndërhyjnë në procedurat zgjedhore.

Rreth Zyrës të OSBE-së për

Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut

Zyra për Institucione Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut (ODIHR) është institucioni kryesor i OSBE-së për të ndihmuar Shtetet pjesëmarrëse “për të siguruar respektimin

e plotë të të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, për të respektuar sundimin e ligjit, për të promovuar parimet e demokracisë dhe (...) për të ndërtuar, përforcuar dhe mbrojtur institucionet demokratike, si dhe për nxitjen e tolerancës në të gjithë shoqëritë” (Dokumenti i Helsinkit 1992).

ODIHR-it, me seli në Varshavë, Poloni, u krijua si Zyra për Zgjedhje të Lira në Samitin e Parisit 1990 dhe ka filluar veprimtarinë në maj të vitit 1991. Një vit më vonë, emri i Zyrës u ndryshua për të pasqyruar një mandat të zgjeruar për të përfshirë të drejtat e njeriut dhe demokratizimin. Sot ai punëson personel mbi 120 veta.

ODIHR është agjencia udhëheqëse në Evropë në fushën e **vëzhgimit të zgjedhjeve**. Ai bashkërendon dhe organizon dërgimin e disa misioneve të vëzhgimit me mijëra vëzhgues secilin vit për të vlerësuar nëse zgjedhjet në zonën e OSBE-së janë në përputhje me legjisllacionin kombëtar dhe standardet ndërkombëtare. Metodologjia e tij unike ofron një depërtim në thellësi në të gjitha elementet e një procesi zgjedhor. Nëpërmjet projekteve të asistencës, ODIHR-i ndihmon shtetet pjesëmarrëse të përmirësojnë kuadrin zgjedhor.

Aktivitetet e Zyrës për **demokratizim** përfshijnë sferat tematike të mëposhtme: shtetin juridik, shoqërinë civile, si dhe lirinë e lëvizjes, barazinë gjinore dhe trafikimin e qenieve njerëzore. ODIHR-i zbaton më shumë se 100 programe të asistencës në shënjestër çdo vit, duke

u munduar të lehtësojë dhe përmirësojë gjendjen në përputhje me përbetimet e OSBE-së dhe të zhvillojë strukturat demokratike.

ODIHR mbështet mbrojtjen e **të drejtave të njeriut** nëpërmjet projekteve të asistencës teknike dhe trajnimit për çështje të dimensionit njerëzor. Ai zhvillon hulumtime dhe përgatit raporte mbi tema të ndryshme të të drejtave të njeriut. Përveç kësaj, Zyra organizon disa takime çdo vit për të shqyrtuar zbatimin e angazhimeve të OSBE-së të dimensionit njerëzor nga shtetet pjesëmarrëse. Në veprimtaritë e saj kundër-terrorizmit, ODIHR punon për ndërtimin e vetëdijes për çështjet e dimensionit njerëzor dhe kryen projekte që rrënjësisht t’ju drejtohet faktorëve për rrezikun prej terrorizmit. ODIHR-i është gjithashtu në ballë të përpjekjeve ndërkombëtare për parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe sigurimit të përgjigjes së koordinuar që vendos në radhë të parë të drejtat e viktimave.

Programi i ODIHR-it për **tolerancë dhe mosdiskriminim** mundëson mbështetje për Shtetet pjesëmarrëse në zbatimin e zotimeve të tyre të OSBE-së dhe në përforçimin e përpjekjeve të tyre për t’ju përgjigjur, dhe luftuar, krimet e urrejtjes dhe manifestimet e dhunës të jo-tolerancës. Programi gjithashtu mundëson përforçimin e kapaciteteve të shoqërisë civile për t’ju përgjigjur krimeve dhe incidenteve të motivuara nga urrejtja.

ODIHR-it ofron këshilla shteteve pjesëmarrëse mbi politikat e tyre **Romë edhe Sinti**. Ai promovon ndërtimin e kapac-

---

iteteve dhe rrjeteve midis komuniteteve rome dhe Sinti dhe inkurajon pjesëmarrjen e Romëve dhe Sinti në organet përfaqësuese të miratimit të politikave. Zyra gjithashtu vepron si një zyrë qendrore për këmbimin e informatave mbi çështjet rome dhe Sinti midis aktorëve kombëtarë dhe ndërkombëtarë.

Të gjitha aktivitetet e ODIHR-it janë kryer në bashkëpunim të ngushtë me institucionet e OSBE-së dhe operacionet në terren,

si dhe me organizatat e tjera ndërkombëtare.

Më shumë informacion të vlefshme në faqen e ODIHR-it

(<http://www.osce.org/odihhr>)